

Наша СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

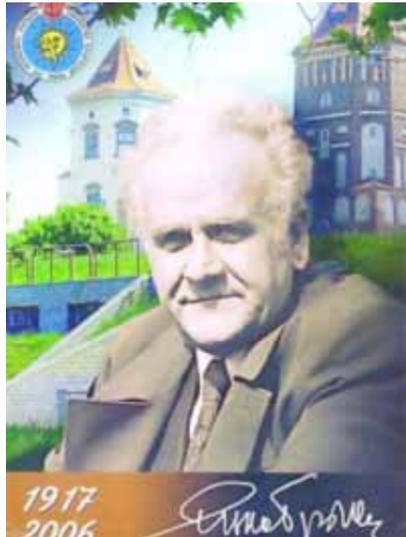
№ 32 (1079) 8 ЖНІЎНЯ 2012 г.

95 гадоў з дня нараджэння Янкі Брыля

"Калі б беларуса прымусіць быць беларусам, які б атрымаўся выдатны беларус!" - казаў Народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль.

Янка Брыль, вядомы беларускі пісьменнік, актыўны грамадскі дзеяч, адзін з заснавальнікаў ТБМ, нарадзіўся 4 жніўня 95 гадоў назад. Вырас у вёсцы Загор'е Карэліцкага раёна.

Янка Брыль да канца жыцця актыўна супрацоўнічаў з ТБМ, падтрымліваў арганізацыю сваім аўтарытэтам. Пасля яго смерці (пам. 25 ліпеня 2006 г.) сябрамі ТБМ быў арганізаваны збор подпісаў з мэтай адкрыцця мемарыяльнай дошкі ў гонар пісьменніка па праспекце Машэрава (былой вуліцы Дразда, 8) і надання адной з вуліц нашай сталіцы імя Янкі Брыля. У выніку збору подпісаў была ўсталявана мемарыяльная дошка на доме, у якім Янка Брыль жыў апошнія дванаццаць гадоў. Таксама з ініцыятывы ТБМ быў выдадзены мастацкі канверт у гонар пісьменніка. 26 верасня 2007 г. імя Янкі Брыля атрымала вуліца ў менскім мікрараёне Міха-

1917 2006

лова, а 26 жніўня 2009 г. імя Янкі Брыля было нададзена вуліцы ў Гдыні. Ёсць вуліца Янкі Брыля і ў Гданьску.

ТБМ выходзіла з ініцыятывай надання імя Янкі Брыля Турэцкай сярэдняй школе Карэліцкага раёна, аднак справа ў гэтым пытанні тады затармазілася.

Янка Брыль меў два ордэны Працоўнага Чырвонага Сцяга, Ордэн Айчыннай вайны II ступені, Ордэн Дружбы народаў, Ордэн "Знак Пашаны", савецкія і польскія медалі, але быў беларусам і таму выклікае пэўную насцярожанасць у чыноўнікаў.

Наш кар.

Будзе музей В. Быкава пад Менскам

Як паведамляе БелТА, па даручэнні кіраўніка краіны пачата праца па стварэнні музея Народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава. Музей будзе адкрыты на базе лецішча Быкава ў Ждановічах, 6 Менскага раёна.

У гэтых мэтах 27 ліпеня прынята пастанова ўраду, у адпаведнасці з якой лецішча бясплатна перададзена Ірынай Міхайлаўнай Быкавай ва ўлас-

насць дзяржавы.

- Гэты дзень з'яўляецца адпраўной кропкай у справе ўвекавечання памяці пісьменніка і захавання яго творчай спадчыны, - падкрэслілі ў Мінікультуры.

Музей ствараецца як філіял Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літара-

туры. На працягу 2012-2014 гадоў будзе праведзены капітальны рамонт лецішча Васіля Быкава з яго прыстасаваннем пад музейную ўстанову, а таксама будзе добраўпарадкавана прылеглая тэрыторыя, створаны камфортныя ўмовы для наведнікаў.

Наш кар.

175 гадоў з дня нараджэння Баляслава Колышкі

КОЛЫШКА Баляслаў Вікенцевіч [7.8.1837, ваколіца Гуды (фальварак

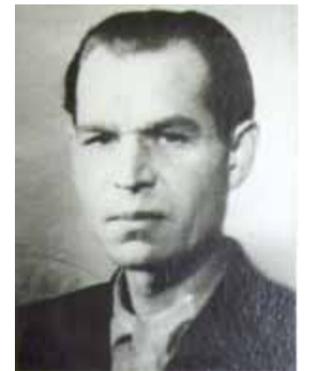
Карманішкі) Лідскага пав. Віленскай губ. - 9.6.1863], удзельнік рэв. руху 1860-х г. З небагатай шляхты. З 1860 вучыўся ў Маскоўскім ун-це, адзін з кіраўнікоў рэвалюцыйнага студэнцтва, прапагандаваў ідэі рэв. саюзу народаў у барацьбе з самадзяржаўем. У 1861 вёў рэвалюцыйную агітацыю ў Лідзе і Лідскім пав., удзельнічаў у студэнцкіх хваляваннях, сутыкненнях студэнтаў з паліцыяй у Маскве. Ратуючыся ад пакарання, выехаў за мяжу, наведваў ваенную

школу польскіх эмігрантаў у Італіі. У сак. 1863 сфармаваў баяздольны паўстанцкі аддзел (Дубіскі полк) у цэнтральнай Літве (Ковенскі пав.), меў некалькі паспяховых сутычак з царскімі войскамі. 5.4.1863 з аддзелам далучыўся да З. Серакоўскага, камандаваў адной з калон у паходзе паўстанцаў на поўнач Літвы. Пасля разгрому паўстанцаў у Біржайскай бітве (25-27.4. 1863) узяты ў палон і паводле прысуду павешаны ў Вільні на гандлёвай плошчы

100 гадоў з дня нараджэння Аркадзя Чарнышэвіча

Аркадзь Дзмітрыевіч Чарнышэвіч нарадзіўся 08.08.1912 г. у вёсцы Кулакі Салігорскага раёна Менскай вобласці ў сялянскай сям'і. Па заканчэнні Старобінскай сямігодкі (1928) дапамагаў бацькам па гаспадарцы. У 1930 г. бацьку раскулачылі і адправілі на будаўніцтва Беламорска-Балтыйскага канала, а сям'ю выдзелі ў Качоўскі раён Комі-Пярмяцкай акругі. А. Чарнышэвіч працаваў у пасёлку Янчэр рабочым на лесараспрацоўках, загадчыкам мясцовай крамы, настаўнічаў. У 1940 г. завочна скончыў Кудымкарскую педагагічную вучэльню. У 1950 г. вярнуўся на радзіму, быў прызначаны дырэктарам Насовіцкай, а потым Свірскай пачатковых школ Мядзель-

скага раёна. З 1954 г. жыў у Радашковічах, потым пераехаў у Менск. Сябар СП СССР з 1954 г. Узнагароджаны медалём. Першае апавяданне надрукаваў у 1927 г. (часопіс "Чырвоны сейбіт"). Сталай літаратурнай працай пачаў займацца з 1940 г., калі апублікаваў у часопісе "Польмя рэвалюцыі" падборку апавяданняў "Лета". Аўтар зборнікаў апавяданняў "Суседзі" (1956), "Марцін Когут" (1958), "Праз зімы і вёсны" (1960), "Новы дом" (1967), "Апавяданні" (1970), раманаў "Світанне" (1957), "Засценак Малінаўка" (1964, ч. 1; 1965, ч. 2), у 1982 г. абедзве часткі выйшлі пад назвай "Засценак Малінаўка". Спачатку выступаў з творамі для дзяцей. Выйшлі аповесці

"У адной сям'і" (1951), "На сажалках" (1955), зборнікі апавяданняў "Зосін лужок" (1952), "Апавяданні старога Арцёма" (1958), "Складанец" (1969). У 1979 г. выйшлі Выбраныя творы ў 2 тамах. Памёр 18.01.1967 г. у г. Менску.

Ліст ТБМ да старшыні Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі

Старшыні Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі Рэспублікі Беларусь
Г. Б. Давыдзьку
220870, г. Мінск, вул. Макаёнка, 9

Паважаны Генадзь Браніславіч!

У ГА "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" звяртаюцца людзі са скаргамі на тое, што спынілася трансляцыя спартыўных перадач з Лонданскай Алімпіяды на беларускай мове, якая вялася на тэлеканале "Беларусь-2". У свой час Вы абяцалі, што тэлеканал "Беларусь-2" у гэтым годзе прыядзе цалкам на вяшчанне на дзяржаўнай беларускай мове. Мы вiталi першыя крокі ў гэтым кірунку, звязаныя з трансляцыяй спартыўных перадач розных кірункаў па-беларуску. І зараз мы бачым чарговую праяву русіфікацыі нацыянальнага тэлебачання. Асабліва прыкра, што гэта робіцца ў год юбілею нашых класікаў Янкі Купалы і Якуба Коласа, Максіма Танка, на чых творах выгадавалася не адно пакаленне беларускіх тэлегледачоў.

Лічым, што трэба неадкладна выправіць гэтую недарэчнасць, аднавіць трансляцыю спартыўных перадач на беларускай мове і зрабіць абяцанае: перавесці канал "Беларусь-2" на дзяржаўную беларускую мову.

З павагай,
старшыня ТБМ

А. Трусаў.

ISSN 2073-7033

9 772073 703003

"Падзвіжніцкая праца ў галіне роднай мовы" - так называецца рэцэнзія супрацоўніка Інстытута мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы Беларускай акадэміі навук М. Крыўко на "Вялікі слоўнік беларускай мовы" Ф. Піскунова. Але калі чытач чакае ўзважанага аб'ектыўнага разгляду запраўды старанніцкай працы, ён будзе расчараваны. Міжволі ўспамінаецца старажытная эпіграма на езуітаў, калі чытаеш Крыўкову рэцэнзію:

*Mel in ore, verba lactis,
Fel in corde, fraus in factis!*

Відаць, узнісшы загаловак мусіў кампенсавать падступны змест допісу. Бываюць рэцэнзіі ўхвальныя, нават ліслівыя, дзе не сустранеш ані заўваг, ані парад аўтарам. Але не часта трапляецца такое, каб рэцэнзент зусім не бачыў дадзенага, а толькі адмоўнае. Дык адмоўнае найчасцей высмактанае з пальца. Затое вельмі ж лаканічны рэцэнзент на добрыя словы: некалькі нейтральных абзацаў дзеля азнаямлення чытача з выданнем, спісаных з выдавецкай анатацыі на пачатку, і пара няшчырых узнёслых слоў у канцы: "Падзвіжніцтва Ф. А. Піскунова заслужыла самай высокай ацэнкі". А ў прамежку - ледзь не кожны абзац з выкрывальніцка-абвінаваўчым зачынам:

"Такім чынам, у рэестры Слоўніка Ф. А. Піскунова адсутнічаюць словы..."

"Назіраецца ў Слоўніку Ф. А. Піскунова адсутнасць некаторых слоў..."

"Непаслядоўна, няпоўна пададзены ў Слоўніку..."

"Заўважаецца непаўната падачы матэрыялу..."

"Не знайшлося месца ў "Вялікім слоўніку беларускай мовы" Ф. А. Піскунова..."

"Адсутнічаюць у Слоўніку Ф. А. Піскунова і цэлы шэраг..."

Не пашкадаваў М. Крыўко свайго часу і газетнай плошчы, каб педантычна, да дробязі пералічыць усё тое, чаго, на яго думку, бракуе ў слоўніку. Ведама, кожны сур'ёзны аўтар толькі ўдзячны рэцэнзенту, калі той знойдзе якую абмылу і пакажа на яе. Аднак пры ўмове, што тая абмыла запраўды абмыла. А калі заўвагі надуманыя, прыцягненныя за вушы, то такая рэцэнзія называецца неаб'ектыўнай, тэндэнцыйнай, замоўленай.

Што ж маем у Крыўковай? Чым больш заглябляешся ў яе чытанне, тым больш умацоўваешся ў думцы, што рэцэнзент палемізуе з нейкай уяўнай персонай, якая нібыта сцвярджала, што ў слоўніку ёсць УСЕ словы беларускай мовы. Не называючы імянаў, М. Крыўко імкнецца навесці чытача газеты на думку, што менавіта аўтар і ёсць тая персона, бо назваў свой твор "Вялікі слоўнік беларускай мовы". Адсюль задзірлівы

Лыжка мёду і бочка дзёгцю

Зноў пра "Вялікі слоўнік беларускай мовы" Ф. Піскунова

пачатак уласна рэцэнзійнай часткі.

"На першы погляд здаецца, што Слоўнік Ф. А. Піскунова, такі вялікі сваім аб'ёмам... з'яўляецца амаль ідэальным, асабліва адносна паўнаты падачы лексічнага багацця беларускай нацыянальнай мовы. Але гэта не зусім так".

І далей, рэкламуючы пры нагодзе яшчэ няствораны "вялікі (тамоў на 15) акадэмічны слоўнік тлумачальнага тыпу", выкладае спіс ажно з 548 аддзяслюўных назоўнікаў на *-нне*. Маўляў, Ф. Піскуноў падаў гэты клас слоў "несістэмна і далёка няпоўна", а мне - рэцэнзенту - відаць маштабы тых прагалаў.

Няшчыра М. Крыўко паставіўся да чытачоў "Нашага слова", бо перш-наперш замоўчыў істотны факт: не ў акадэмічнай картатэцы, не ў ранейшых лексікаграфічных выданнях ці ўласных занатоўках знайшоў ён гэтыя словы, а з большага ўтварыў з сваёй галавы, метадычна замяняючы *-ць (-ца)* на *-нне* ў дзеясловах, пададзеных ужо ў слоўніку Ф. Піскунова. Пад тое зрабіў 12 паўтораў і нават залічыў у спіс недасталых якраз аказаныя ў рэестры словы: *апалоскванне, вымарожванне, выхатванне, завалодванне, зьяванне, намыльванне, тахканне, уладжванне*. Усякі паспаліты карыстальнік можа сам пры патрэбе ўтварыць кожнае слова з рэцэнзентавага спісу, бо працэсавыя назоўнікі на *-нне* ўтвараюцца практычна ад усіх дзеясловаў з выняткам асобных класаў. От толькі ці ўтвараюцца - пытанне: большыню з прыточаных рэцэнзентам слоў можна залічыць да скрайне рэдка ўжываных, калі не надуманых.

Другое, утоіў рэцэнзент ад чытачоў, большыня якіх нат не трымала слоўніка Ф. Піскунова ў руках - вельмі ж малым накладам ён выйшаў, - канцэптальную лінію аўтара, выказаную ў прадмове:

"Асабліва варта засяродзіць увагу карыстальніка на тым, што рэестр слоўніка, якім бы вялікім ён ні быў [выдзяленне тут і далей нашае - Ю. Пацюпа, К. Пучынская], не падстава для недапушчэння ў літаратурнае ўжыванне як новых слоў-рэаліяў, аўтарскіх наватвораў, так і колішніх рэгіяналізмаў (дыялектызмаў), асабліва тых, што маюць празрысты сэнс і ўласцівыя беларускай мове слоўтваральныя мадэлі. Словатворчасць носьбітаў беларускай мовы, ад майстроў прыгожых пісьменства да пачаткоўцаў, - гэта рухавік яе

развіцця, прынцып жа "няма ў слоўніку - абдыземся іншым" - першы крок да касаксянення і заняпаду".

Рэцэнзія і кніга ў навуковым свеце непадзельныя: адна без другой не абходзіцца. Абсягамі яны, ведама ж, несумерныя, але канцэптальна могуць ходзіць міжсобку. Менавіта ў рэцэнзіі могуць сутыкнуцца дзве альтэрнатыўныя метадалогіі, на якія потым час ад часу спасылаюцца. І тут нам асабліва цікава разгледзець, якую ж метадалогію лексікаграфіі проціпастаўляе вядучы навуковы супрацоўнік Інстытута мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі "варагу" Ф. Піскунова, хіміку паводле адукацыі.

Пазіцыя Ф. Піскунова тлумачыцца ў прадмове Кансультацыйнай рады слоўніка, у якую, дарэчы, увайшлі знаныя майстры прыгожых пісьменства і навукоўцы.

"Прынцыповае адрозненне новага слоўніка ад папярэдніх у тым, што ён грунтуецца на апрацаванні непараўнальна большага аб'ёму беларускамоўных тэкстаў (больш за 70 млн ужыванняў) і адлюстроўвае рэальны стан сучаснай беларускай мовы, сістэматызуючы ўнікальны лексічны матэрыял".

Метадалогія ж рэцэнзента дапускае амаль неабмежаванае дабудованне словаўтваральных гнёздаў лексэмамі, мажлівымі на думку ўкладальніка. Гэтая наша выснова пацвярджаецца аналізам зместу "Тлумачальнага слоўніка літаратурнай беларускай мовы" (ТСЛБМ), дзе рэцэнзент быў адным з двух рэдактараў. Вось некаторыя прыклады такой "словатворчасці": *абстанавачны* (ад *абстаноўка*), *ардынарачны* (ад *ардынарац*), *аўтанілоцкі* (ад *аўтанілот* - прыстасаванне), *бегемотны*, *віраваначны*, *вудзільневы*, *гародчыкавы* (ад *гародчык*), *дрожжачны* (ад *дрожкі*), *жаўраначны* (ад *жаўранак*), *касманавіцкі* (ад *касманавіцтва*), *лаечны* (ад *лайка*), *красачны* (ад *краска* [кветка]), *факельчыцкі* (ад *факельшчык*), *экспаненцкі* (ад *экспанента*) - і яшчэ пад тысячу падобных сумнеўнай вартасці ці нават недарэчных адназоўнікавых прыметнікаў, утвораных пад пільным вокам сурэдактара М. Крыўко ў слоўніку аб'ёмам каля 47 тыс. рэестравых артыкулаў. Найбліжэйшым часам мы выкладзем поўны спіс гэтых "дасягненняў" у сёціве, каб запабегнуць трапляння падобных слоў у будучы лексікаграфічны выданні без годных прыкладаў іх ужывання.

І далей у рэчышчы апісанай метадалогіі рэцэнзент працягвае зацятае "выкрывальніцтва", беручыся то за на дзееспрыметнікі, то за аддзяслюўныя назоўнікі і іншыя лексічныя рады: "Ёсць слова *раззлаваць* і *няма ў рэестры лексем *раззлаўцаць, раззлаўванне*", - піша М. Крыўко. Дзе, спытаемся, у якім тэксце, у чьёй гаворцы сустраляся рэцэнзенту такія словы? А калі што і трапіла, то колькі знайшлося прыкладаў?*

Не пакінуты без увагі ("тое ёсць, а таго няма") і невялікі дадатак з геаграфічнымі назвамі свету, аснову якога склалі словы з "Слоўніка беларускай мовы", выдання 1987 г.: "Не знайшлося месца ў "Вялікім слоўніку беларускай мовы" Ф. А. Піскунова слову *Нахічэвань*". Ці ўяўляе рэцэнзент, што прэцэзія "непаўната падачы матэрыялу" ў дадатку "Геаграфічныя назвы свету" не заўсёды дарэчная нават у адносінах да буйнамаштабных геаграфічных атласаў?

Перайшоўшы ад сістэмнага агляду рэестру да "стрэльбы па асобных мішэнях", рэцэнзент у абвінаваўчым запале месцамі страчвае пільнасць і дапускае безапеляцыйныя, але неўгрунтаваныя сцверджанні.

"Слова *святлоправод* у рэестры памылкова пададзена ў форме *святлаправод*".

Мусім не пагадзіцца з М. Крыўко і спашлемся на найноўшы акадэмічны "Слоўнік беларускай мовы" (СБМ-2012), дзе знойдзем: *святлаправод* побач з *мікраправод, электраправод*. Ясна, што ўва ўсіх гэтых словах другая частка значыць 'дрот', а не 'труба', як у *нафтаправод*. Наша бяда, што нават частку тэрміналогіі не збеларусізавалі. Ці ж не вынік гэта манапольнага шматгадовага кіравання моўнымі працэсамі ўстановай, дзе дзеіць рэцэнзент. Вось яшчэ адно "выкрыццё":

"Ад геаграфічнай назвы *Друя* (мястэчка ў Браслаўскім раёне) утвараецца прыметнік *друйскі*. У Слоўніку ж Ф. А. Піскунова бачым: *друеўскі*".

Друеўскі сельскі савет - гэта афіцыйная назва адміністрацыйна-тэрытарыяльнай адзінкі, утварэнне ж *друйскі* ў слоўніку таксама падаецца. Далей чытаем: "Пададзена ў рэестры *ляпенне*, а патрэбна *ляпленне*".

Маюць правы на жыццё абодва словы, але *ляпенне* ёсць у тэксце. Наагул жа ўтварэнне аддзяслюўных назоўнікаў на *-нне* без эпентэтычнага "л" не навіна і ведамае яшчэ з

Юры Пацюпа,
Крысціна Пучынская

старабеларускай мовы: *бавенне і баўленне, вабенне і вабленне, збавенне і збаўленне, але скрыпенне (не скрыпленне), даўбенне* (гл. СБМ-12). Але ж вернемся зноў да рэцэнзіі: "Так, у Слоўніку ўключана слова *абдзьмуханне*, а патрэбны толькі словы *абдзьмуханне* і *абдзіманне*".

А чаму нельга і *абдзьмуханне*, і *абдзіманне*, і *абдзьмуханне* (усе яны ёсць у слоўніку Піскунова)? Калі М. Крыўко так дбае пра дзееназоўнікі, то ён мусіў бы ведаць, што пры іх утварэнні зазвычай захоўваецца трыванне. Гэта пацвярджаецца пісьмовымі тэкстамі, а асабліва шырока аказана ў народнай мове. Трывальныя пары ў дзееназоўніках *абвапнаванне і абвапноўванне, абрабаванне і абрабоўванне* трэба не забараняць, арыентуючыся на рускую мову, а наадварот, пашыраць, тлумачыць тым, хто незнаёмы з асаблівасцямі народнай мовы. Што ж... чытаем заўвагі далей...: "Пададзена ў Слоўніку слова *адскарабаны* замест правільнага *адскрэбены* (апошняе ёсць у рэестры)".

Ёсць не толькі дзеяслоў *скрэбіці*, але і дзеяслоў *скрабаць*, дык чаму нельга *адскарабаны*. Апошняе, дарэчы, пададзена і ў слаўным слоўніку Яна Станкевіча.

Тактыку замоўчвання аўтарскай пазіцыі, выкладзенай у прадмове да слоўніка, рэцэнзент працягвае і далей. Вось вытрымка з раздзелу "Будова слоўніка" ў Ф. Піскунова: *"Асобна і з лічбавымі паказчыкамі ўверсе справа падаюцца словы, якія супадаюць арфаграфічна і арфаэтычна, але адрозніваюцца граматычнымі характарыстыкамі. У адзінках выпадках лічбавыя паказчыкі могуць быць ужыты і пры словах-амонімах з аднолькавымі граматычнымі характарыстыкамі, пераважна з мэтай паляпшэння нагляднасці слоўнікавых артыкулаў і ў іншых неабходных выпадках..."*

Што няясна ступеняванаму рэцэнзенту? Не амонімы падаюцца асобна, а словы (хай яны маюць і аднолькавае напісанне), якія адрозніваюцца граматычнымі характарыстыкамі. А калі артыкул выходзіць грувацкім - то і такія словы могуць быць разнесеныя.

От мусіць Ф. Піскуноў падаваць амаграфы паводле канонаў тлумачальных слоўнікаў - і годзе, хоць рэцэнзенту граматычна-арфаграфічны слоўнік, як гэта можна вывесці з назвы выдання. Дзіўна гучыць і вынайзены рэцэнзентам новы тэрмін "яўныя амонімы", нібыта і не існуе праблемы вылучэння амоні-

маў, вядомай сур'ёзным лінгвістам.

Але ж гне рэцэнзент сваю лінію: "Пры знаёмстве са Слоўнікам Ф. А. Піскунова звяртае на сябе ўвагу і такая акалічнасць, што ў рэестры стаяць побач аднолькавыя словы, двойчы падаецца адно і тое ж слова. Такіх выпадкаў у гэтым даведніку налічваецца значная колькасць".

І безапеляцыйна-павучальна працягвае: "Яўныя амонімы з прыведзеных вышэй слоўных пар павінны і афармляцца як аманіматычныя адзінкі, а полісемантычныя моўныя адзінкі павінны зводзіцца ў адзін слоўнікавы артыкул, падавацца як адно слова. Прысутнасць жа двух аднолькавых слоў у адным лексікаграфічным выданні - гэта нонсэнс".

У найноўшым акадэмічным "Слоўніку беларускай мовы" (2012) абгрунтавана (розныя грам. роды) пададзена *словаложжа*, менавіта так, як не дапускае для "саліднага" выдання М. Крыўко.

Аднак працягнем прасочваць, як рэцэнзент мэтна скажае ці змоўчвае пазіцыю аўтара слоўніка. Вось вытрымка з Ф. Піскунова: *"Шэраг слоў падаецца з кароткімі азначэннямі, што пераймае замацавання ў беларускай лексікаграфіі традыцыі і апраўдана адсутнасцю актуальных прадстаўнічых тлумачальных слоўнікаў. У гэтым выданні колькасць такіх азначэнняў значна павялічана і складае больш за 3000 запісаў, пры гэтым тлумачэнні носяць толькі выбарачна-арыентавальны характар, дазваляюць, на думку аўтара, атрымаць прыблізнае ўяўленне пра сферу ўжытку ўсяго словаўтваральнага гнёзда, г. зн. не прэтэндуецца на паўнату ахопу лексіка-семантычных варыянтаў"*.

Патлумачым чытачу: звычайна фармат арфаграфічнага ці граматычнага слоўніка не прадугледжвае тлумачэнняў да рэестравых лексем, пакідаючы гэтую функцыю тлумачальным слоўнікам. Аднак як "Слоўнік беларускай мовы" пад рэд. М. Бірылы, так і слоўнік Ф. Піскунова абмежаваную колькасць такіх тлумачэнняў падаюць з прычын, названых аўтарам у вышэй цытаванай прадмове. Колькі іх мае быць - пытанне спрэчнае. Але ж карціць рэцэнзенту павялічыць спіс вінавананняў. Адсюль і бесцырымоннае: "Але пры шматлікіх словах падобныя тлумачэнні адсутнічаюць, а яны, як нам здаецца, павінны быць. Патрэбны дэфініцыйны мы не бачым, напрыклад, пры словах..."

Вось так папросту можна перакруціць відавочны плюс на мінус: чаму, маўляў, так мала дэфініцый, чаму гэта не тлумачальны слоўнік і г. д.

¹ Мёд на языку, малако на словах, жоўць на сэрцы, падман на справе.

Любоў да роднай мовы захавала з дзяцінства...

Сумную навіну па тэлефоне паведаміў увечары 25 ліпеня Іван Фёдаравіч Буднік. Перастала біцца сэрца ў **Тамары Васільеўны Талерчык...** Гэта вялікая страта для гарадзенцаў.

У свой апошні шлях на вечны спачын праводзіла дэмакратычная грамадскасць Гародні спадарыню Тамару 27 ліпеня 2012 г. у дзень Незалежнасці Беларусі. На адзінаццаць гадзін раніцы сабралася шмат людзей: родныя, сябры, былыя вучні. Кожны з прысутных прынёс з сабою на паніхіду часцінку павагі і ўдзячнасці за тры добрыя справы, якія паспела зрабіць у сваім жыцці Тамара Васільеўна. Яна была заўсёды з вельмі надзейным, вялікай дабрыві і ласкі мужам Аляксандрам. Узаемную любоў і ўдзячнасць Аляксандр і Тамара пранеслі праз усё сваё сямейнае жыццё. Спідарыня Тамара і спідар Аляксандр былі адной з найпрыгажэйшых стальных пар з выдатным маральным прыкладам для маладых. Менавіта на такім духоўным грунце і могуць трыццаць доўгатэрміновыя сямейныя адносіны. Ад іх, былых вяскоўцаў, выхадзіла сапраўдны шляхетнасць, працавітасць і дабрыва, шчырасць і павага да бліжняга. Бадай, найважнейшае - яны былі аднадумцамі і ў любові да сваёй краіны, мовы, гісторыі і культуры. Свой творчы беларускі нацыяналізм яны неслі разам. Ад іх чалавечыя адносіны светлыя. Прыгожая і цудоўная настаўніца, актыўны сябар ТБМ, шчырая патрыётка, арганізатарка ТБШ ў Гародні Тамара Васільеўна надоўга застанецца ў памяці многіх гарадзенцаў.

Тамара Васільеўна Талерчык (Падковіч) нарадзілася 15.08.1935 г. у в. Пятралевічы Слонімскага раёна Гарадзенскай вобласці. У 1953 г. закончыла СШ №1 у г. Слоніме.

Вышэйшую адукацыю атрымала ў Менскім інстытуце замежных моў на факультэце англійскай мовы. Тры гады выкладала нямецкую мову ў в. Шылавічы Слонімскага раёна. Пазней працавала настаўніцай англійскай мовы ў Карэліцкай і Наваградскай школах. З 1964 г. і да выхаду на пенсію працавала ў СШ №2 г. Гародні. У 1982 г. завочна скончыла Гарадзенскі ўніверсітэт, беларускае аддзяленне філфака.

Нават на пятым дзясятку гадоў Тамара Васільеўна вырашыла атрымаць яшчэ адну вышэйшую адукацыю па роднай мове. Адкуль узнікла такая любоў да беларушчыны ў настаўніцы замежнай мовы?

Спідарыня Тамара нарадзілася ў вялікай сям'і, дзе было сямёра дзяцей. Яна была самай малодшай. У хаце збіраліся дзеці розных узростаў, арганізавалі танцы, спявалі песні, рабілі тэатральныя пастаноўкі. Родныя ў хаце размаўлялі толькі па-беларуску, таму любоў да роднай мовы была захавана з дзяцінства. У СШ №1 у г. Слоніме (якая тады лічылася беларускай) любоў да роднай мовы заклаў і настаўнік матэматыкі і класны кіраўнік Ракевіч Мікалай Ан-

тонавіч, які толькі адзін выкладаў па-беларуску. Пад час працы ў сістэме адукацыі Тамара Васільеўна праводзіла розныя школьныя мерапрыемствы (конкурсы, тэатральныя пастаноўкі). Пры дапамозе прафесійнага актёра і кіраўніка тэатра Фрыдмана ў Слоніме, яна са сваім тэатральным калектывам, які складаўся з настаўнікаў, бацькоў і вучняў атрымала нават першыя месцы. З беларускімі спектаклямі школьная група выязджала ў калгасы, калі Тамара Васільеўна працавала ў Карэліцкай школе. Напачатку 60-х гг. XX ст. трохі пачаў сустрэцца спідарыню Тамару зрусіфікаваная Гародня. Усё нескі прыпынілася... Вельмі балюча ёй было бачыць дыскрымінацыю роднай мовы ў абласным цэнтры. Але дзякуючы лёсу, тут у СШ №2 Тамара Васільеўна сустрэла заслужаную настаўніцу беларускай мовы Кулай Вольгу Піліпаўну, якая паўсюль і з усімі размаўляла толькі па-беларуску. Вучні з задавальненнем хадзілі на яе заняткі. У вольныя часіны хадзіла на яе ўрокі і спідарыня Тамара. Тут яна лажыццава атрымала вірус "беларускасці". Гэта падштурхнула Тамару Васільеўну да паступлення на беларускае аддзяленне Гарадзенскага інстытута.

Пад час гарбачоўскай перабудовы яны разам са сваім мужам, Аляксандрам Сямёнавічам Талерчыкам пачалі актыўна ўдзельнічаць у легендарным Гарадзенскім клубе "Паходня". Яны прыбыралі старыя могілкі, на "Дзяды" ускладлі кветкі на магільныя вядомых беларускіх дзеячаў, якія пахаваны ў Гародні. Аднаўлялі беларускія Каляды, Купалле, нацыянальныя песні, танцы, віктарыны. Самымі актыўнымі ў правядзенні святаў былі Вера Кунцэвіч з хорам "Бацькаўшчына", Яўген Петрашэвіч з ансамблем "Дударыкі", К. Жынь, А. Астроўскі, А. Міхальчык, С. Вараб'ёва, М. Таранда, М. Маркевіч, М. Амялішка, С. Іоська і шмат іншых. На першым этапе Незалежнасці Беларусі ў Гародні намеснікам старшыні гарвыканкама быў А.У. Мілінкевіч. Тады, згодна з перапісам насельніцтва, прапарцыянальна нацыянальнаму складу, быў зацверджаны статус беларускіх школ. (80% - беларускія, 20% - рускія). У 1994/95 навучальным годзе з 35 школ было 27 беларускіх. Усяго 13115 вучняў вучыліся па-беларуску. Школы былі забяспечаны беларускімі падручнікамі. Але працэс павольнай беларусізацыі 27 школ

пачаў мяняцца ў 1994 годзе, асабліва пасля рэфэрэндуму 1995 г. пра "роўнасць беларускай і рускай моў". Гвалтам сотні беларускіх школ па ўсёй краіне пераводзіліся на рускую мову. Ужо праз год у Гародні засталіся толькі тры беларускія школы з 27! Ці могуць сёння арганізатары рэфэрэндуму шчыра сказаць, што руская і беларуская мовы функцыянуюць на Беларусі ў абсалютна роўных умовах? Адказ відавочны.

І вось у гэты цяжкі для беларусаў час Тамара Васільеўна разам з мужам вырашылі аб'яднаць настаўнікаў і выкладчыкаў, якія ўжо нешта рабілі ў сваіх навучальных установах па стрымліванні працэсу русіфікацыі беларускіх школ. Была створана ТБШ і бацькоўскае камітэт беларускіх класаў. Старшынём быў абраны А.У. Мілінкевіч. Намеснікам сталі Т.В. Талерчык (Ленінскі раён) і А.І. Крой (Кастрычніцкі раён). Але фактычным кіраўніком і каардынатарам ТБШ была Тамара Васільеўна. Тут яна сваёй кіпучай энергіяй не дала слабіну нікому. Гэта была вельмі цяжкая валанцёрская праца, якая хутка адбілася на здароўі многіх яго ўдзельнікаў. Кожнаму з рады ТБШ даводзілася наведваць сотні кватэр і дзясяткі школьных бацькоўскіх сходаў кожны год. Яшчэ трэба выходзіць з таго, што знайсці талковых валанцёрцаў для такой спецыфічнай працы было вельмі цяжка, таму асноўны цяжар несла Рада ТБШ. Не лепшым чынам праявілі сябе асобныя сябры партыі, якія не жадалі займацца такой работай. Іншыя лічылі гэтае пытанне занадта дробным для свае персоні. Найбольшую актыўнасць праяўлялі звычайна тыя, хто на наступны навучальны год меўся аддаваць сваё дзіця ў беларускі клас. Пасля гэтага актыўнасць спадала. Кастрычніцкі РАНА (кіраўнік С.В. Цыганкова), дзе былі беларускія СШ №26 і №5 па паказчыках русіфікацыі апыраджваў Ленінскі раён. Загадам Кастрычніцкага РАНА ў першай беларускай школе №26 быў адчынены рускамоўны клас. Пасаду дырэктара СШ №26 заняла В.М. Ількевіч, больш лаяльная да новай палітыкі русіфікацыі. У гэты цяжкі перыяд захварэў і памёр ад раку В.І. Шаўцоў (былы дырэктар СШ №26, сябра Рады ТБШ, які першы ў горадзе сваю школу зрабіў беларускай). Тамара Васільеўна таксама мела праблемы са здароўем і праз нейкі час не змагла ак-

тыўна працаваць 3-за хваробы. Песімістычны настрой апанываў нешматлікіх актывістаў. Колькасць беларускіх класаў штогод змяншалася, але кожны год праца з бацькамі і настаўнікамі працягвалася, хоць і меншым складам. Актыўныя настаўнікі мелі праблемы і з працаўладкаваннем, але працягвалі працаваць у грамадскіх арганізацыях і друкаваліся ў розных СМІ. Адрэзаны адукацыі адсочвалі кожны артыкул сваіх падначаленых. Тамара Васільеўна і іншыя дасылалі "балючыя" артыкулы ў "Народную Волю", "Пагоню", "Наша слова", "Свой лад", у іншыя СМІ. Актыўна працавала па Ленінскім раёне В. Бойка, М. Мельнікаў (стваральнік грамадскага музея В. Быкава), Л. Маісенка, А. Талерчык, С. Іоська, А. Пяткевіч, Т. Маліноўская, А. Астроўскі, А. Місцюкевіч, Л. Ермаловіч. Па Кастрычніцкім раёне - В. Біруля, А. Прысяч (дыр. СШ №5), С. Марозава, І. Курчэўскі, Г. Гапонік, В. Касіла, М. Жукевіч, М. Маркевіч, А. Смалянчук, І. Навумаў, С. Тарасова, Г. Кургун, А. Воўчак і іншыя.

Шмат вады ўцякло ў Нёмане за гэты час, але праблема навучання на роднай мове засталася і па сёння. У ТБШ прыйшлі маладзейшыя людзі, якія актыўна займаюцца папулярызаваннем беларускай мовы і культуры. Старэйшыя актывісты змагаюцца з набытымі хваробамі пад час сяўбы на беларускай культурнай глебе.

Тамара Васільеўна Талерчык атрымала інсульт, праз нейкі час стан яе здароўя трохі палепшаў, але 25 ліпеня здароўе абшырны інфаркт. Па словах Аляксандра Сямёнавіча Талерчыка медыкі рабілі ўсё магчымае, але выратаваць яе жыццё не ўдалося...

У час развітання гучалі цёплыя словы на яе адрас спачатку каля дома на вул. К. Каліноўскага, дзе скончыўся яе зямны шлях, а пазней - на могілках у Аульце, дзе пад беларускае малітва і слезы хору "Бацькаўшчына" Тамару Васільеўну пахавалі ў родную беларускую зямельку, накрыўшы бел-чырвона-белым нацыянальным сцягам. Яна застанецца ў нашай памяці, як вельмі добры і надзейны арганізатар, добразычлівы, і шчыры чалавек-патрыёт свайго краю. Хай родная зямелька будзе ёй лёгкай.

Р.С. Перад тым, як пайсці на пахаванне спідарыні Тамары, я зазірнуў у беларускі календар-даведнік на кожны дзень укладальніка У. Хільмановіча і ўбачыў, што 25 ліпеня з'яўляецца сумным днём для беларускай культуры. У гэты дзень Беларусь страціла народнага пісьменніка У. Караткевіча (1984), Н. Арсеневу (1997), Я. Брыля (2006). У наступным выпуску календара свае пачэснае месца сярод народных пісьменнікаў пазтаў і грамадскіх актывістаў належыць і Талерчык Тамары Васільеўна.

Старшыня Гарадзенскай абласной ГА "ТБМ імя Ф. Скарыны" **Алесь Крой.**

Спіс перакручванняў, зробленых рэцэнзентам, можна працягнуць. Вось так выкладае сваю пазіцыю Ф. Піскуноў: "...Наспеў і пераспеў час эклезіястаўскага "збірання камянеў": адукацыя, зафіксаваць, уратаваць ад знікнення ўсё ацалелае з моўнага багацця без надання чорных пазнак "разм.", "абл.", якія часта атрымлівала беларускае слова на шаблонах рускамоўных лексікаграфічных крыніц.

Аўтар свядома адмовіўся ад падобных пазнак... На сучасным этапе спаадальнага развіцця мовы гіпакратаўскаму прынцыпу "не нашкодзь" адпавядала б больш мяккая атрыбуцыя тых слоў, якія маглі б ужывацца ў стылістычна афарбаваных кантэкстах. У нашым выданні з мэтай такой атрыбуцыі ўжываецца спецыяльны надрадкавы сімвал * (зорачка), якім перш за ўсё пазначаюцца словы, што носяць выразна экспрэсіўныя ацэнкі асобы і патрабуюць ад карыстальніка пэўнай перасцярогі, каб не дапусціць некарэктнасці ў камунікацыі".

А вось як наконт пазіцыі аўтара інфармуе чытачоў "Нашага слова" М. Крыўко: "Аўтар слоўніка свядома адмовіўся на старонках свайго выдання ад памет "разм.", "абл." (або "дыял.") і розных стылістычных памет. Пры такіх моўных адзінках маецца спецыяльны надрадкавы сімвал * (зорачка)".

Вось так рэцэнзент адмахнуўся ад праблемы, якой абцяжараныя акадэмічныя слоўнікі, і заадно несумленным прыёмам уеў Ф. Піскунова, маўляў, той проста замяніў такія пазнакі "зорачкай". На гэтым месцы дарэчна адзначыць, што складальнікі СБМ-2012, прызначаючы, нарэшце, існаванне праблемы, наагул знялі ў выданні ўсе пазнакі. А заадно і выкасавалі значную колькасць слоў, што раней былі пададзеныя з такімі пазнакамі ў слоўніку СБМ-87 пад рэд. Бірылы.

Шмат месца вылучыў рэцэнзент тэме адступленняў ад алфавітнага парадку, звязаных з пазіцыяй націску. Нешматлікія выпадкі такіх адступленняў выклікаюць тэхнічнымі збоямі вярстальнай праграмы. У больш як 1200-старонкавым творы рэцэнзент знайшоў амаль усе выпадкі, што і кампютар пасля карэктавання праграмы. Гэта ж колькі тыдняў М. Крыўко ўдаўся ў тэкст кнігі!

Дарэчныя заўвагі - найбольш каштоўныя для кожнага аўтара кнігі. У рэцэнзіі М. Крыўко яны месцяцца ў тых частках, дзе ўспамінаюцца выпадкі запраўды абмыльных аўтарскіх напісанняў (адзінаковых, пераважна звязаных з пастаноўкай націскаў). Падаюцца яны рэцэнзентам з максімальнай паўнінэй, на жаль, уперамешку з неабгрунтаванымі сцверджаннямі, частку якіх мы ўжо падалі вышэй. Выкажамся за аўтара і аднаго з нас, хто браў чыны ўдзел у карэктаванні кнігі: усе заўвагі гэтага кшталту ўспрымаюцца з удзячнасцю, ад каго яны ні выходзілі б.

Задася пытаннем, навошта рэцэнзент абраў з самага пачатку тактыку агрэсіўнага нападу, не грэбуючы няшчырымі прыёмамі: прыцягванне нязначных аргументаў, перакручванні, замоўчванні і беспадстаўныя прэтэнзіі. Ды, пэўна ж, таму, што ў рэцэнзента ёсць звышзаданне: выставіць аўтара дылетантам і заклеімаваць яго суровым выракам: "Зробленых у гэтым аглядзе крытычных заўваг магло б і не быць, ці яны маглі б быць звездзеныя да мінімуму, каб лексікаграфічная праца Ф. Піскунова была навукова адрэдагавана спецыялістам-мовазнаўцам".

Што гэта? Нагадванне вядомага факту, што аўтар не лінгвіст паводле адукацыі, а прадстаўнік дакладных навук? Несумленная спекуляцыя: Ф. Піскуноў даўно і плённа дзеіць у галіне лінгвістыкі, апублікаваў шэраг выбітных навуковых артыкулаў, ён сябра Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. А мо гэта спроба дыстанцыявання і апраўдання ў вачох кіраўнікоў устаноў, дзе працуе рэцэнзент (у прадмове да слоўніка аўтар выказаў спідару М. Крыўко падзяку за карысныя парады)? Мо адроль і падкрэсленыя рэверансы на адрас укладальнікаў акадэмічных выданняў? Неспраўджаныя чаканні, жарсці ці карпаратыўны інтарэсы, крыва здарумзгя рэцэнзента?

Пад канец звернем увагу шанюўных чытачоў "Нашага слова" на тое, што абдрукі і абмылы - прыкраса з'ява, але ў аб'ёмных лексікаграфічных творах, на жаль, няўхільная. Ёсць яны і ў ТСЛБМ, дзе сурэдактарам быў М. Крыўко: абмыльныя *неКраканальнасць і фантастычнСць* не выпраўленыя і ў перавыданнях. У новым акадэмічным слоўніку СБМ-12 знойдзем: *бАспрыбытковы, бУздумнасць, бюракТрат, бАнзаматор* і яшчэ больш за 60 абдрукаў, выяўленыя пры першасным правярванні з дапамогай праграмы "Літара" (электронны тэкст СБМ нядаўна быў выкладзены ў сеціве). Дадамо нястачу ў апошнім выданні найважнейшых слоў: *шэсцьдзесят, Бог або бог, тройца* або *Тройца*, шмат якіх іншых... І мо галоўнае: беспрэцэдэнтнае, больш чым на 30 тыс. слоў, перабольшанне заўлезнага абсягу рэестру. Складальнікі ўказалі ў апісальнай частцы слоўніка ягоны аб'ём каля 150 тыс. слоў, але сапраўдны аб'ём слоўніка крыху перавышае 117 тыс. слоў, гэта меней чым у заяўленым папярэдніку СБМ-87, які ўтрымвае больш за 118 тыс. слоў. Як тады характарызаваць гэты выданні ў абранай Крыўко стылістыцы! Гэта якая ж інстанцыя, які спецыяліст-мовазнавец мусілі іх рэдагаваць нават дзеля звязнення да мінімуму хаця б відавочных абмылаў, не кажучы ўжо пра іх поўнае выдаленне.

Чытачам "Нашага слова" рабіць высновы аб артыкуле М. Крыўко. Што да нас, то мы адзіныя ў думцы: мядзведжую паслугу зрабіў М. Крыўко чытачам, уласнай годнасці і аўтарытэту устаноў, дзе ён працуе.

Страта

Не стала вялікага беларускага энцыклапедыста

3 ліпеня не стала майго земляка пісьменніка, літаратуразнаўца, крытыка, бібліяграфі, фалькларыста, энцыклапедыста, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Янкі Саламевіча.

Не стала вялікага беларускага энцыклапедыста, роўнага якому ў Беларусі больш няма. Я шмат гадоў з ім сябраваў, і не мог наталіцца яго ведамі, аповедамі пра нашу Беларусь, яе гісторыю, літаратуру,

А як ён фэйна згадваў сваіх бацькоў, іх крылатыя выразы, прымаўкі, слоўцы. Прыяду некалькі прыкладаў. Бацька пра маму, якая пачынала драмаць перад тэлевізарам і кляваць носам, казаў: "О, ужэ жыдоў возіць!" А пра сучасную моладзь ягоны бацька казаў: "Вянец пад плотам, а вясельлё потым". А мама загадвала малым такую загадку: "Суну пасуну, Трахім смяецца". Ніхто з дзяцей не адгадваў. Потым яна тлумачыла: "Месяц відзён, калі адсунуць юшку ў коміне!".

слоўнікаў, вядучым рэдактарам, потым вядучым рэдактарам рэдакцыі літаратуры, мовы, фальклору і этнаграфіі, атрымаў Дзяржаўную прэмію Беларусі.

У 1972 годзе з друку выйшла яго цудоўная манаграфія "Міхал Федароўскі", прысвечаная чалавеку, які выяўляў мастацкія здабыткі беларускага народа і тым самым прычыніўся да паўнейшага раскрыцця духоўнага вобліку беларусаў перад светам. У кнізе Янка Саламевіч разгледзеў і

прааналізаваў жыццёвы і творчы шлях і навуковую дзейнасць Міхала Федароўскага, звяртаючы ўвагу не толькі на яго песенную спадчыну, як гэта рабілася дасюль польскімі вучонымі, але і на казкі, прыказкі, загадкі, паданні, легенды, замовы і анекдоты.

Потым з друку выходзіць яго першы ў Беларусі "Слоўнік беларускіх

выданні і, вядома ж, людзей. З ім гутарыць можна было бясконца. З ім цікава было знаходзіцца на розных мерапрыемствах, фэстах, вясельлях, сустрачках. Ён мог так развеселіць грамаду, што людзі проста "рвалі" жываты ад смеху, бо выдатна дзядзька Янка ведаў беларускі гумар, фальклор, умеў прыкмеціць і запомніць нейкае добрае слоўца, выраз, прымаўку. А пра землякоў сваіх з Вялікай Кракоткі ён мог распавядаць бясконца. Ну, напрыклад, пра тое, як на судзе пры Польшчы судзілі беларускага селяніна. Пракурор кажа: "Прохэ паньства, оскаржоны обзывал сонсяда пэзм", а абвінавачаны суседу ў адказ: "Сабака ты, сабака! Калі я на цябе казаў пес?!". Ці пра тое, як вясковая жанчына корміць бацюшку: "Ешце, ойча, ешча". "Ем, ем, дарагая!" - адказвае бацюшка. "Ой, што вы тут ясе, гаўно вы ясе!" - чуе ў адказ.

Да апошніх дзён Янка Саламевіч памятаў розныя вясковыя кракоцкія выразы і тыя, якія яму казалі бацькі: *зняхаліся* (г. зн. *злюбліся*), *спадніца тоўста, як надрубка*; *далікатны, як панскі цюцька*; *вада халодная, аж у зубы заходзіць*; *ідзе, як назаўтра*; *пляце смалінога дуба* (гаворыць абы-што); *ужэ налавіў рыбы* (наубарыў у пасцель) і г.д.

Але ж, што гэта я пачаў у самотны час зусім не з таго. Трэба ж згадаць Янкі Саламевіча жыццёвы і творчы шлях і ягоныя заслугі перад нашай Айчынай і народам. А заслуг у яго шмат.

Скончыў Белдзяржуніверсітэт, абараніў кандыдацкую дысертацыю. З 1968 года працаваў у выдавецтве "Беларуская Энцыклапедыя", спачатку старэйшым навуковым супрацоўнікам, потым загадчыкам навуковай рэдакцыі народнай асветы і беларускіх

псеўданімаў і крыптанімаў XVI-XX стагоддзяў". Гэта была праца яго жыцця, да апошніх дзён ён дапрацоўваў, дапаўняў свой слоўнік. І вельмі хацеў патрымаць поўны ў руках. Не паспеў. Потым былі іншыя кнігі, якія мой зямляк напісаў, склаў, падрыхтаваў. Тысячы ягоных артыкулаў змешчаны ў розных беларускіх энцыклапедыях, даведніках, календарых. Усю працу Янкі Саламевіча проста сёння немагчыма ацаніць. Дзякуй за ўсё гэта! Нізкі паклон табе, мой зямляк, мой старэйшы сябра! Няхай табе зямля беларуская будзе пухам!

Сяргей ЧЫГРЫН.

На здымках: 1. Янка Саламевіч; 2. Рыгор Шырма, Янка Саламевіч, Вячаслаў Рагойша, Менскі педінстытут, 1967 г. 3. Вёска Вялікая Кракотка, 1967 год. Радзіма Янкі Саламевіча.

Ліпеньская Ракуцёўская нядзелька 2012 года

Свае пабыўкі ў Ракуцёўшчыне я стараюся не прапуськаць. І гэтым разам, 29-га ліпеня, я прыйшоў загадзя да прызначанага часу. На музейным падворку Багдановічавай святыні быў ужо Навум Гальпяровіч. Мы ўзрадаваліся адзін аднаму. З Гальпяровічам заўсёды цікава і пагутарыць, і памаўчаць. Ад яго і маўклівага пульсэ актыўная творчая энэргія. Спакваля на музейным падворку пачаў збірацца люд, які меркаваў на Ракуцёўскае свята. Неўзабаве падкаціў на музейны абсяг і шыкоўны камфартабельны філарманічны аўтобус Міністэрства культуры, і ўжо першыя крокі на яго прыступкі былі нечаканы для мяне, прыемныя. Павітаўся з кіроўцам, досыць яшчэ маладым чалавекам. І пачаў:

- Неяк пры нагодзе адной паездкі з Вамі я набыў адну Вашу кніжачку. Вельмі спадабалася. Сам чытаў яе. Чытаў яе і свайму сыночку...

Скажыце: каму, якіму аўтару не спадабаўся б такі пачатак вандроўкі ў Ракуцёўшчыну на Максімава свята. Слова за словам між намі адбыўся далей такі дыялог:

- Кажэце, чытаў маю кніжачку і свайму сыночку... А колькі ж яму гадочкаў?

- Усяго шэсць...

Мяне яшчэ больш ра- забрала цікаўнасць:

-А як жа Вы свайго хлопчыка назвалі?

І пачаў нечаканае, неганае, нават непрадбачлівае:

- Мацей... Мацейка!

Не, такое, каб і хацеў, не прыдумаеш. Мае кніжачкі пераважна пра Францішка Багушэвіча (Мацея Бурачка). І от маладыя тата і мама свайго першанькага сыночка святым імем назвалі, якім карыстаўся Францішак Багушэвіч у свой час. Пра абранае для свайго сыночка імя Мацей кіроўца аўтобуса дадае:

- Гэтак звалі, Мацеем, і маго дзядулю...

То няцяжка ўявіць, з якім настроем я ехаў у тую Ракуцёўшчыну. Мае думкі былі сугучныя, і кіроўца філарманічнага аўтобуса, як звычайна, я пацікавіўся, якое яго прозвішча і з якіх ён мясінаў родам. І пачаў:

- З Гарадзеншчыны. А прозвішча маё, не дзівіцеся - таксама арыгінальнае - Каралевіч! Барыс Каралевіч!

От такі дыялог адбыўся між мною і кіроўцам філарманічнага аўтобуса. І гэтага дыялогу было дастаткова, каб я ехаў у славетую зараз Ракуцёўшчыну з пэўным настроем. З рознымі згадкамі пра нашых

нацыянальных адраджэнцаў мінулага. Згадка пра Францішка Багушэвіча на самым пачатку нашага шляху ў Ракуцёўшчыну прымусіла мяне думаць пра Францішка Багушэвіча і Максіма Багдановіча. Распавядаючы пра Максіма Багдановіча не трэба забывацца пра такі акцэнт: Максім Багдановіч нарадзіўся ў 1891 годзе, а якраз у гэтым годзе выйшла ў Кракаве славетая "Дудка Беларускай" Мацея Бурачка, якая разварушыла не аднаго творчага беларуса. Сярод іх і Максіма Багдановіча, па яго прызнанні.

Наш філарманічны аўтобус спакваля вырываецца з межэй горада. Мільгаюць за вокнамі прыдарожныя шыльды з назовамі нашых вёсак, колішніх фальваркаў. Некаторыя з іх так ці інакш нагадваюць і пра Максіма. От, прыкладам, Мігаўка Аляксандра Уласава. То як не згадаць, мінаючы гэты фальварак, Максіма, ягоныя стасункі з "Нашай Нівай" ды з самім рэдактарам. І гэтак скрозь. Але вось і сама Ракуцёўшчына. Спыняемся ля славетых ракуцёўскіх камянёў, на якіх памятная шыльда з пазтавым партрэтам і радкамі з яго верша:

*Хоць зернейкі засохлымі былі,
Усё ж такі жыццёвая іх сіла
Збудзілася, і буйна ўскаласіла
Парой вясенняй збожжжа на раллі.*

Выходзім з аўтобуса.

Фатаграфуем на памятку лятых славетых ракуцёўскіх камянёў. Цешымся ягонай кампазіцыйнай зладжанасцю. Гэтыя камяні з памятнай шыльдачкай пра Максіма Багдановіча абступае грыва прыпершанькага сыночка святым імем назвалі, якім карыстаўся Францішак Багушэвіч у свой час. Пра абранае для свайго сыночка імя Мацей кіроўца аўтобуса дадае:

Гэтак звалі, Мацеем, і маго дзядулю...
То няцяжка ўявіць, з якім настроем я ехаў у тую Ракуцёўшчыну. Мае думкі былі сугучныя, і кіроўца філарманічнага аўтобуса, як звычайна, я пацікавіўся, якое яго прозвішча і з якіх ён мясінаў родам. І пачаў:
- З Гарадзеншчыны. А прозвішча маё, не дзівіцеся - таксама арыгінальнае - Каралевіч! Барыс Каралевіч!
От такі дыялог адбыўся між мною і кіроўцам філарманічнага аўтобуса. І гэтага дыялогу было дастаткова, каб я ехаў у славетую зараз Ракуцёўшчыну з пэўным настроем. З рознымі згадкамі пра нашых

шы пра старыя кілірычныя літары. Гэта Таіса Трафімава знаёміла з сваім вершам "Азбука". А за ёй Ганначка Філістовіч расчуліла ракуцёўскіх гасцей сваім вершам "Родны край". І я, расчулены гэтымі дэкламацыямі, падхапіўся з свайго абжытага ў Ракуцёўшчыне кута, падхапіўся і кінуўся да публікі і пачаў іх надзяляць паасобнымі нумарамі "Нашага слова", кажучы пра гэтым: "Наша слова" ад Максіма", "Наша слова" ад Максіма". І шкадаваў пры гэтым, што не парупіўся падбраць тыя нумары, у якіх былі публікацыі менавіта пра Максіма Багдановіча. Але, скажу, Гледачы былі рады і нумарам, якія я раздаў. Балазе, смаліла сонца, і людзі прыкрывалі імі галовы. А ўвечары, дома, у гэтым я перакананы, праштудзіруюць і саму газету, бо ў ёй шмат грунтоўных і надзённых матэрыялаў. З іншых уражанняў і згадак пра Ракуцёўскае свята: пазнаёміўся з паэтэсай Таісай Трафімавай. Мы з ёй абмяняліся сваімі кніжкамі. Я пра Францішка Багушэвіча. Яна ахвяравала мне "Вёску пад ліпам". Неўзабыўнае ўражанне зрабіў на мяне і Мікіта Руткевіч. Ён любіць анекдотыкі. Абяцаў колькі з іх прыслаць мне. Прыемная была стрэча і з Даркай Міхайлоўскай, юнай актывісткай з Краснага.

Ракуцёўшчына для мяне, дыі, думаю, не толькі для мяне - неспазнаны як след мацярык Беларусі. Мне здаецца яшчэ ракуцёўская мікратапаніма як след не спазнана краязнаўцамі. А Максім, думаецца, цікавіўся ёй. Яго кранаў кожны куточак ракуцёўскі свайго вабаю. Прыкладам, ён быў моцна крануты той жа ракуцёўскай крынічкаю. Яна, між іншым, і падчас апошняга ракуцёўскага свята жывіла ўсіх гасцей. Да тое крынічка людзі ішлі і ішлі, наталяючы смагу. Балазе ў нядзельку дзень выдаўся прыютны. Хацелася мне ў Ракуцёўшчыне, у яе жыхароў распягацца пра явар. Ці бачылі яны хоць калі тое дрэва. Бо Максім Багдановіч у адным сваім ракуцёўскім вершы прыгадвае той явар.

*Сумна мне, а ў сэрцы
смутак ціха заявае:
Сцежка ў полі пралягае,
траўкай зарастае.
Каля сцежкі пахіліўся
явар да каліны,
Там кахаліся калісь-то
хлопец і дзяўчына.
Ой ішла дарога долам
ды ішла і горкай,
Не схавалася дзяўчына
ад тэй доли горкай:
Бо ляжыць яе дарожка,
траўкай зарастае;
Сумна глянуць, цяжка бачыць,
жаль душы праймае".*

Але не паспеў задаво- ліць усе мае цікавасці. То, спадзяюся, іншым разам ліквіда- ваць гэтыя свае прабелы. Дык, да наступнай стрэчы, Ракуцёў- шчына!

Уладзя Садаль-Садэльскі.

Запрашаем да Ларысы Геніюш у Зэльву

У суботу, 11 жніўня, у Зэльве адбудзецца ўшанаванне вялікай беларускай паэткі Ларысы Геніюш.

У праграме мерапрыемства - прэзентацыя кнігі Ларысы Геніюш "Лісты з Зэльвы", выступленне беларускіх бардаў і літаратараў.

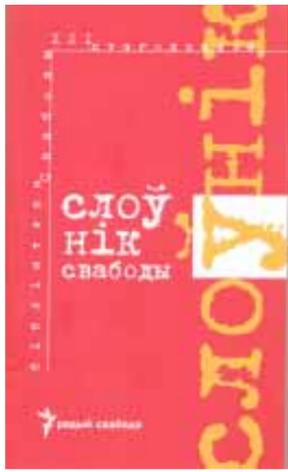
Пачатак у 12 гадзін каля зэльвенскай Свята-Троіцкай царквы на Савецкай вуліцы. Запрашаем!

35-ая кніжка з бібліятэкі "Радые Свабода"

Душэўная размова з артыстам

Гэтая кніга ў адрозненне ад іншых выданняў з вышэйзгаданай бібліятэкі ішла да чытачоў у сённяшнім выглядзе павольна. Спачатку, на мяжы тысячагоддзяў, гучаў у эфіры "Слоўнік Свабоды" цягам усяго 1999-га года: 1-га студзеня - слова "Бог", а 31-га снежня - слова "Слова". Сярод аўтараў гэтых штотдзённых слоў-натак былі розныя людзі: пісьменнікі, філолагі, палітыкі, філосафы, журналісты, гісторыкі, мастацтвазнаўцы, мастакі. Адны падрыхтавалі дзясяткі слоў-радыёперадач, іншыя толькі адно ці два. Але разам гэта быў ґрунтоўны слоўнік сучаснай беларускай мовы, яе гарадскі, найперш сталічны, варыянт на мяжы 2-х стагоддзяў - XX і XXI. У 2000-ым годзе "Слоўнік Свабоды" з прадмовай Аляксандра Лукашукі быў надрукаваны ў часопісе ARСHE [7-2000]. Гэты нумар часопіса, калі верыць яго рэдактарам, стаў вельмі папулярным, пра яго пісалі ў навуковых працах як аічынныя, так і замежныя навукоўцы, выкарыстоўвалі на занятках выкладчыкі ўніверсітэтаў і зараз гэта бібліяграфічная рэдкасць.

вынікае, што беларусаў у Польшчы палічылі так, як патрэбна ўладам, а вынікі перапісу засакрэцілі.

Апошні артыкул у дадатку "XX стагоддзе - і крыху пасля - у беларускай мове" пад назовам "Чэр" напісаў другі беларус Беласточчыны Ян Максімук, які зараз вядзе на радыё "Свабода" адну з самых папулярных перадач "Званочкі". Ён апісаў, як гіне жывы падлескі дыялект беларускай мовы на сённяшняй Беласточчыне. Вёска вымірае, моладзь пераехала ў гарады, і спрадвечныя беларускія словы, асабліва іх старажытны сэнс, імкліва адыходзяць у нябыт. І гэта адбываецца ў дэмакратычнай краіне, якая ўваходзіць у Еўразвяз і робіць шмат карыснага па розных праграмах Еўразвязу, каб захаваць культуру нацыянальных мяшчынаў, што спрадвечу жывуць на тэрыторыі сённяшняй Польскай дзяржавы.

У першай палове ліпеня я наведаў некалькі самых цікавых музеяў Польшчы ў Варшаве і Кракаве. Паўсюль на самых ганаровых месцах можна пабачыць скульптуры, карціны, асабістыя рэчы нашых славетных землякоў: Адама Міцкевіча, Тадэвуша Касцюшкі, Фердынанда Рушчыца і Валянціна Ваньковіча. Я ўжо не кажу пра беларускую дынастыю Ягелонаў і апошняга караля з Воўчына з-пад Берасця Станіслава Панятоўскага. У Бельведры, дзе зараз жыве прэзідэнт Польшчы, разгорнута экспазіцыя, прысвечаная маршалу Язэпу Пілсудскаму, які таксама мае беларускія карані і ў маладосці лічыў сябе беларусам. У каралеўскім палацы ў Варшаве вісяць партрэты Радзівілаў з Нясвіжскага замка, слупкія

паясы, панарама горада Гародні - месца, дзе адбываліся соймы Рэчы Паспалітай.

Узнікае пытанне, чаму менавіта гэтыя людзі, а не карэньныя палякі, сталі нацыянальнымі героямі Польшчы? Адказ будзе такі: па-першае, усе яны цягнуліся да адукацыі і гарадской культуры, а ў XIX-ым і пачатку XX стагоддзя ў беларускіх гарадах прадстаўнікі мясцовай эліты размаўлялі, асабліва ў першай палове XIX ст., па-польску. І Віленскі ўніверсітэт і Ягелонскі ўніверсітэт у Кракаве былі польскамоўнымі, квітнела рамантызаваная настальгія па Рэчы Паспалітай, дзе беларуская шляхта мела роўныя правы з польскай. Па-другое, адчуваўся ўплыў польскамоўнага каталіцкага касцёла, дзе кожны каталік мусіў лічыць сябе паляком. І па-трэцяе, калі гэтыя людзі, што паходзілі з беларускай (ліцвінскай) шляхты, прыходзілі ў польскую культуру, яны прыносілі свой багаты пасаг: гарады і замкі Беларусі, якія польская эліта з задавальненнем залічала ў свой культурны гістарычны спіс, спіс гісторыка-культурнай спадчыны, як "крэсовую" культуру Вялікай (ад мора і да мора) Польшчы, зрабіўшы тэрмін "Польшча" сінонімам Рэчы Паспалітай.

І адраджаў у 1918 годзе Язэп Пілсудскі не Польшчу, а другую Рэч Паспалітую з Вільняй, Львовам, Гародняй і Менскам. Каб не аддаць сваю радзіму - Віленшчыну - Літве, Пілсудскі прыдумаў марыянеткавую рэспубліку "Сярэдняя Літва", а радзіма Адама Міцкевіча, горад Наваградак, невялікі павятовы горад, стаў цэнтрам ваяводства, у якім, дарэчы, не было ніводнага павета. І толькі зараз, калі 20 гадоў на мапе свету існуе незалежная Беларусь, у Польшчы ўспомнілі, што Рэч Паспалітая - гэта не толькі Польшча, а канфедэрацыя розных народаў, розных дзяржаўных утварэнняў і, вядома, розных культур і моваў.

Таму нам трэба актыўна развіваць менавіта гарадскую мадэрную беларускую мову і культуру, такім чынам рабіць свой важкі ўнёсак у еўрапейскую культуру XXI стагоддзя. 35-ае выданне бібліятэкі "Радые Свабода" несумненна гэтаму спрыяе.

Алег Трусаў,
Варшава.

Летняя творчая сустрэча з заснавальнікам беларускага фальк-мадэрну, лідэрам легендарнага гурта "Палац" Алегам Хаменкам адбылася Менскай сядзібе ТБМ імя Ф. Скарыны пад дэвізам "Дзяжурны па краіне".

Госці сядзібы адзначылі, што не хапае сустрэч з творцамі, не стае інтэрактыўных ток-шоў з беларускамоўнымі выканаўцамі. У такіх умовах магчымаць пакантактаваць з папулярным выканаўцам, выкладчыкам БДУКіМ, надзвычай каштоўна.

Да закрыцця "Аўтарадые", на хвалях радыёстанцыі выходзіла аўтарская праграма Алега Хаменкі з вядомымі дзеячамі музыкальнай культуры "Брама існасці".

Гурт "Палац" пад яго нязменным кіраўніцтвам браў удзел ў фестывалях у Заходняй Еўропе і ў краінах СНД. Шматгалосныя спевы, спалучэнне розных народных інструментаў, смелае выкарыстанне магчымасцяў сучасных сінтэзатараў вызначаюць яго стылістыку. Артыст праходзіў у паўфінал адборачнага туру да "Еўрабачання-2008".

Алег Хаменка выканаў народныя песні ў сваёй апрацоўцы. Яго моцны голас гу-

чыць можна і пранікнёна, з дзесяткамі адценняў, нагадваючы цэлы аркестр.

Спевы перапляталіся з разважаннямі аб нашым культурным кантэксце, якому ўласцівы білінгвізм і талерантнасць.

Спявак выказаў думку, што ў культуры і ў грамадскім жыцці варта ставіць мэты са стваральнай скіраванасцю. У шчырай гутарцы са слухачамі гаворка ішла пра каштоўнасці, якія яднаюць народ. Радзіма, мова, кніга, помнік.

На жаль, матулі думаюць часцей пра тое, як накарміць, а не як выхоўваць. Ці ёсць час пагаварыць па душах?

- Што застанеца сярод запамінальных вобразаў Беларусі? Куды нявесты будуць ускладаць кветкі? - разважае артыст.

Алег Хаменка выказаў думку, што трэба было б за народныя сродкі стварыць помнік Божае Маці ў Менску, як манумент Хрысту-Збаўцу ўзвышаецца на гары над Рыадэ-Жанэйра. Да такога помніка прыходзілі б людзі са сваімі спадзяваннямі і пачуццямі.

- Восенню 2012 года гурт "Палац" будзе адзначаць 20-годдзе, падкажаў артыст.

Да гэтай падзеі рыхтуецца выданне новага дыска

музычнага калектыву. Акрамя збору фальклору, артыст любіць збіраць народныя казкі ў рознай апрацоўцы. Раней А. Хаменка выпусціў аўдыё-праект "Беларускія народныя казкі" на 10 дысках. Нядаўна ён знайшоў некалькі варыянтаў казкі "Салдат-лекар" і стварыў яе аўдыёзапіс, з музычным суправаджэннем. Але, як лічыць псіхолаг, яна рэкамендавана з 10-гадовага ўзросту.

На пытанне, як закарэвалі яго народныя спевы, артыст адказаў:

- Калі я ў маладосці граў на вясельях папулярныя мелодыі, сутыкнуўся з тым, што жанчыны з розных мясцовасцяў пачыналі ўгадваць сваё роднае і прасілі выканаць іхнія песні.

Э. Дзвінская.

Ахвяраванні на ТБМ

- Дваранчук Юры - 15000 р., г. Менск
- Невядомы - 100000 р., г. Менск
- Рудзёнак Алег - 50000 р., г. Наваполацк
- Місевич Мар'ян - 400000 р., в. Падсвілле, Глыбоцкі р-н
- Восіпава А.Е. - 50000 р., г. Гомель
- Фурс Антон - 50000 р., г. Паставы
- Крайцоў Васіль - 50000 р., г. Гомель
- Павідайка В.М. - 70000 р., г. Менск
- Раманоўскі Алег - 35000 р., г. Івянец
- Ляскоўскі Уладзіслаў - 100000 р., г. Шаркаўшчына
- Давідоўскі Ігар - 100000 р., г. Менск
- Галерчык Тамара - 50000 р., г. Гародня
- Стэпчанка Наталля - 30000 р., г. Менск
- Кукавенка Іван - 25000 р., г. Менск
- Лазарук Тамара - 30000 р., г. Менск
- Русаў Пятро - 25000 р., г. Менск
- Трафімчык Таццяна - 50000 р., г. Слонім
- Ігнатовіч Т.М. - 30000 р., г. Слонім
- Харытончык Н.І. - 50000 р., г. Слонім
- Шкірманкоў Фелікс - 50000 р., г. Слаўгарад
- Чэчат Алесь - 50000 р., г. Менск
- Руткоўская Яўгенія - 50000 р., г. Менск
- Бураўкін Генадзь - 40000 р., г. Менск

Дзейнасць ГА "ТБМ імя Францішка Скарыны" па наданні роднай мове рэальнага статусу дзяржаўнай вымагае вялікіх выдаткаў. Падтрымаць ТБМ - справа гонару кожнага грамадзяніна краіны.

Просім Вашыя ахвяраванні дасылаць на адрас, вул. Румянцава, 13, г. Мінск, 220034, альбо пералічыць на разліковы рахунак ТБМ №3015741233011 у Аддзяленні № 539 ААТ "Белінвестбанка" код 739 (УНП 100129705) праз любое аддзяленне ашчадбанка Беларусбанк.

Паведамленне		Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" УНП 100129705	
		АТДЗЯЛЕННЕ № 539 ААТ "Белінвестбанк"	
Разлік атрымальніка		3015741233011	Асабісты разлік
		739	
(проевічак, ім. імя па-беларуску, адрас)			
Від плацяжы		Дата	Сума
Ахвяраванні на дзейнасць ТБМ			
		Пеня	
		Разам	
Плательшчык			
Касір		Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" УНП 100129705	
		АТДЗЯЛЕННЕ № 539 ААТ "Белінвестбанк"	
Разлік атрымальніка		3015741233011	Асабісты разлік
		739	
(проевічак, ім. імя па-беларуску, адрас)			
Від плацяжы		Дата	Сума
Ахвяраванні на дзейнасць ТБМ			
		Пеня	
		Разам	
Плательшчык			
Квітанцыя		Касір	
		М.П.	

"Белпошта" выпусціла мастацкую паштоўку з выявамі сядзібнага дома Швыкоўскіх XIX ст. і сабора ў імя Аляксандра Неўскага ў Прыжанан.

Святлана Міхалоўская

Загадкі знаёмых малюнкаў - Смольгаў

(Заканчэнне. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

У апошніх інвентарах "кандратовічскага" перыяду (1818 і 1822 гг.) мы знойдзем дом эканамічны (той, які пасля згубы жылга дома быў перабудаваны) - але ён крыты дражкаю і мае толькі адну печ.

Ёсць тамака яшчэ і ацеплены, крыты саломаю свіронак - але ён не мае вакон і мае "галярэю на шасці слупах". На жаль - ніводны з гэтых будынкаў нам не падыходзіць. Адкуль выснова: нішто "па памяці" месца нараджэння паэта не маляваў.

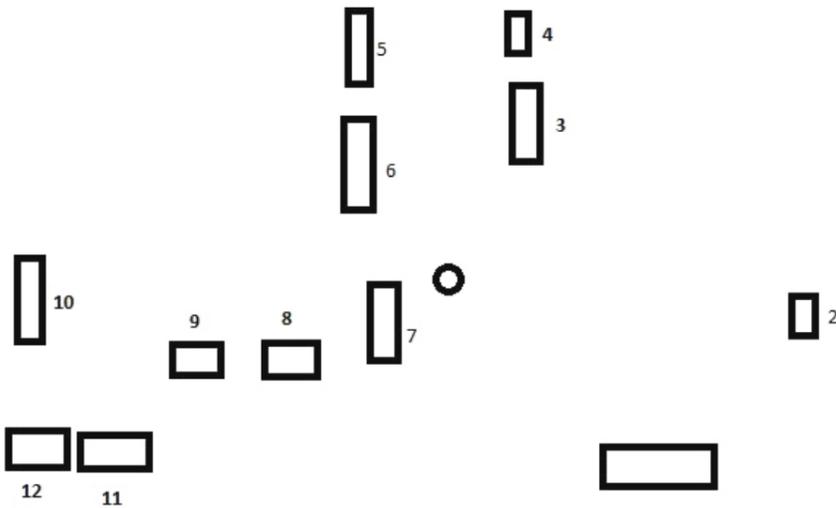
А ў інвентарах "няправільнага" фальварка Смольгаўка 1859 і 1860 гг. (14) у апісанні дворных будынкаў знаходзім, акрамя жылга, яшчэ два ацеплены будынкы: фальварачны дом і кухню.

Фальварачны дом, пабудаваны ў 1850 г., мае саламяную страху і два коміны, але па памерам ён амаль такі ж вялікі, як жылы (32 x 16 і 34 x 14 аршын).

А вось апісанне будынка кухні - нічога не магу з гэтым парабіць - цалкам адпавядае будынку на малюнках: з бярвення, з саламяным дахам, мае дзве печы, тры вакенцы з шасцю шыбама і адно з адной шыбай.

Звычайка даводзіць усе справы да канца прымусіла аўтара праглядзець і апошні па часе дакумент, які тычыцца фальварка Смольгаўка: "Апісанне маёнтка Смольгаўка 1877 г." [15] (пасля 1877 г. абодва смольгаўскія фальваркі пачалі звацца маёнткамі). Тут чакала прыемная неспадзяванка ў выглядзе плана размяшчэння будынкаў (гл. малюнак):

Жылы дом (аб'ект №1)

- 1 - жылы дом
2 - дом для пепкара
3 - дом для рабочых
4 - хлеў для дробнай жывёлы

- 5 - хлеў для жывёлы
6 - хлеў для жывёлы
7 - стайня і вазоўня
8 - амбар
9 - склеп

- 10 - адрына
11 - гумно
12 - гумно
○ - тут стаяў мальберт мастака

і кухня (аб'ект №2) размешчаны на плане менавіта так, як на выявах абодвух мастакоў. На плане маецца і трэці будынак, частка якога намалевана Напалеонам Ордаю ў левым баку малюнка: гэта "дом для рабочых" (аб'ект №3) па "Апісанні..." 1877 г. [15], ён жа "фальварачны дом" па інвентарах 1859 і 1860 гг. [14].

Гледзячы на план, можна ўявіць сабе і месца, дзе былі размешчаны мальберты мастакоў: злева боку стайні (аб'ект №7), якая таксама выходзіць на дзядзінец, але не трапляе "у кадр".

Атрымліваецца, што і Вінцэнт Дмахоўскі, і Напалеон Орда выбралі адзін і той жа "пункт здымкі" у розны (калі глядзець на вышыню дрэў на малюнках - з розніцай не больш, чым 2-3 гады) час таму, што

абодва былі мастакамі-пейзажыстамі, меркавалі аднолькава і абодва палічылі гэтае месца найлепшым. Гэта і ёсць тлумачэнне здзіўляльнага падабенства іх малюнкаў.

Як ужо было адзначана, Вінцэнт Дмахоўскі не мог быць у Смольгаве пазней за восень 1861 г. З улікам таго, што дату малюнка Орды трэба максімальна наблізіць да даты малюнка Дмахоўскага (з-за практычна аднолькавых памераў крон дрэў, бо таполя - чэмпіён па хуткасці росту ў нашай мясцовасці!), рэальным часам стварэння малюнка Орды будзе лета 1864 г.

Такім чынам, для меўшых цярыліваць дачытаць да канца развагі аўтара, падвядзём вынікі:

1. Сапраўдны жылы

дом фальварка Смольгава Вялікага, дзе нарадзіўся ўладзіслаў Сыракомля, ні Вінцэнт Дмахоўскі, ні Напалеон Орда намалевалі з прыроды не маглі: гэты будынак спыніў сваё існаванне ў 1825-28 гг.

2. Супастаўляючы даты з жыццяпісаў Уладзіслава Сыракомлі, Вінцэнта Дмахоўскага і Напалеона Орды, можна сцвярджаць, што выезды двух апошніх у Смольгаву маглі адбыцца ў 1861 і 1864 гг. адпаведна.

3. Няма сумневу, што на абодвух малюнках мастакі адлюстравалі галоўны будынак фальварка - жылы дом, але ў азначаны перыяд часу (1861-1864 гг.) у "кандратовічкім" фальварку Смольгаў Вялікі жылга дома наогул не было, а таксама з улікам супадзення размяшчэння будынкаў на малюнках з планам размяшчэння будынкаў у маёнтку Смольгавак 1877 г. і знешняга выгляду будынкаў на малюнку з іх апісаннем у інвентарах фальварка Смольгавак, можна з упэўненнасцю сцвярджаць, што натурай для абодвух мастакоў паслужыў жылы дом фальварка Смольгаўка, размешчанага на заходняй ускраіне Смольгава. Так, ён быў вельмі падобны на будынак, у якім у 1823 г. нарадзіўся ўладзіслаў Сыракомля, але менавіта ў гэтым доме сям'я Кандратовічаў, на жаль, ніколі не жыла.

Цікавіла прысутных і пытанне, чаму пры наяўнасці тысяч сяброў ТБМ колькасць падпісчыкаў на "Наша слова" на гэты момант - усяго 938 чалавек, што робіцца для пашырэння папулярнасці газеты і яе даступнасці

Прайшло амаль два стагоддзі, і ў сучасным Смольгаве ўжо нічога не нагадвае пра існаванне былых фальваркаў. Вось так выглядае зараз месца, дзе калісьці жыла сям'я Кандратовічаў (зверху).

А на месцы, дзе знаходзіўся "няправільны" фальварк Смольгавак (знізу), наогул няма за што "зачапіцца воку".

І толькі пажоўклыя старонкі архіўных дакументаў захоўваюць памяць аб былых смольгаўскіх фальварках і іх гаспадарках...

Сустрэча з рэдактарам газеты "Наша слова" ў Менску

4 жніўня ў Менску ў сядзібе ТБМ у рамках кампаніі "Будзьма беларусамі" адбылася сустрэча чытачоў газеты "Наша слова" з рэдактарам газеты Станіславам Суднікам. Нягледзячы на не зусім зручны час (лета, субота), ахвотных задаць пытанні, паслухаць пра тое, як робіцца газета, і проста пазнаёміцца з рэдактарам набралася поўная зала.

Няпростая сітуацыя з беларускай мовай, стаўленне дзяржаўных структур да яе, стаўленне грамадства, спробы нацыянальны нігілізм, ляюту і дурноту падаць пад назвай "прагматызм", асабліва ў адукацыі - усё гэта цікавіла прысутных.

Цікавіла прысутных і пытанне, чаму пры наяўнасці тысяч сяброў ТБМ колькасць падпісчыкаў на "Наша слова" на гэты момант - усяго 938 чалавек, што робіцца для пашырэння папулярнасці газеты і яе даступнасці

С. Суднік пайнфармаваў прысутных пра тое, што газета выходзіць у папяровым варыянце, на яе можна падпісацца цераз "Белпошту", яна прадаецца ў шапіках "Саюз-

друку" ўсіх раёнаў Гарадзенскай вобласці; у Бярэці, Пінску і Баранавічах Берасцейскай вобласці; у Віцебску, Полацку, Наваполацку Віцебскай вобласці. Моладзь, больш прывычная да віртуальнай інфармацыйнай прасторы, можа пазнаёміцца з газетай у фармаце PDF на сайтах <http://tbm-mova.by/>; <http://pawet.net/>; <http://kamunikat.org/>. У фармаце Word газету можна чытаць і калькаваць матэрыялы на сайтах <http://nashaslova.mns.by/>; <http://pawet.net/>. Выход на сайт <http://nashaslova.mns.by/> магчымы наўпрост, а таксама з сайта <http://masmedyi.by/>. Такім чынам доступ да газеты можна лічыць забяспечаным.

Напрыканцы сустрэчы па просьбе прысутных Станіслаў Суднік прачытаў верш "Тодар з Нарбутаў Лідскіх". Там ёсць такія радкі:
... Але ў мінуўшчыне
наш край быў вечным,
І ў будучым быць вечнаму яму.

А, значыць, быць вечна на планеце Зямля беларускаму слову, нашаму слову.

Наш кар.

17.08 пятніца ў 17.00-19.00
у рамках праграмы "Будзьма!"
Паседжанне экспертнай рады па падрыхтоўцы
сертыфіката па беларускай мове.
Адказная А. Анісім.

Кнігі жалю і святла

У канцы ліпеня пэтка Марыя Баравік прэзентавала ў Падсвольскай бібліятэцы кнігі "Камень смутку" і "Прымі, душа, таямніцу".

Пра "Камень смутку" яна сказала: "Гэтая кніжка - свабода болю, споведзь душы ў жалобе па мужу. Нахлынуў, заліў усё ўнутры, смутак па чалавеку, які быў у лёсавай бядзе і не выбраўся з яе. І другая душа (я) аказалася бездапаможнай. Прышоў магутны жал, але праз яго прыйшло і святло.

Г дзякуй - шлях

былы не агрubeў.

І, мабыць,

гэта нам наканаванне:

Табе - мяне ж

ударыць развітаннем,

А мне - малітвай

промінь за цябе.

Некаму ж дадзена прыйсці да прасветласці, веры і малітвы. Для перамянення, для думкі і слова, што "жыццё - дзень сённяшні". Будучыня - мара чалавечая. І чалавек трэба так мала - любіць і множыць любоў у бліжнім. А найперш у самім сабе: да бліжняга ("Чуйце адзін аднаго", "жыццё - час падзення знічкі") бо жыццё дадзена для росту душы і пазнання Бога. А мы яго часта грэшна трацім."

Кніга "Прымі, душа, таямніцу" на першы погляд камусьці магла падацца рэлігійнай, але гэта не так. У ёй сапраўды ёсць вершы-малітвы, і Бог паўстае як сурзамоўца, да якога звернута пытанне і разважанне Марыі Баравік. Але гэта хутчэй пошук адказаў у сабе, "рэнтген" свайго сумлення. "Мая душа адкрыта да веры, да лагічнага, жывога Бога. Няпраўда, што розум не ўдзельнічае тут. Бо разумная душа здагадваецца, выяўляе праз асабісты лёс. Яна павінна быць уважлівай. Плача заўсёды ў нашай душы Бог любові. Таму прымі, душа, таямніцу!" - так пэтка ахарактарызавала сутнасць гэтай кнігі.

Слухалі Марыю Баравік і выступалі з водгукам на кнігу і яе творчасць чытачы бібліятэкі, сябры суполкі ТБМ і пісьменніца Вольга Іпатава.

Марыя Баравік вельмі ўдзячная выдаўцам - Яраславу Берніковічу, Зміцеру Лупачу, Таццяне Смоткінай - рэдакцыі рэкламнай газеты "Прэфект-інфо". У Год Кнігі, у Глыбокім, яны найраней і адзіныя, выпусцілі ў свет кнігі Марыі.

Марыя Новікава.
Фота Івана Зайца.

Калі ў Гісторыю стрэліць...

Зноў публікацыя пра творчасць прапагандыста айчынай гісторыі В.В. Дзяружынскага. Было раней у "Свабодных навінах", затым раздзелы з кнігі ажно ў некалькіх нумарах газеты "Народная Воля" - паказчык асаблівай значнасці грамадзянскай, а следам ў штотыднёвіку "Наша слова" (№29, 2012) вялікі анатацыйны (аглядны) артыкул навукоўца, паважанага сп. Івана Лепешава пра новую кнігу В. Дзяружынскага - "Забытая Беларусь" (выдадзена ў Мн., 2011).

Можна пагадзіцца з рэцэнзентам: сапраўды, аўтар збіраў багата чаго. Ухвальна, што звесткі, да таго разнесеныя па многіх публікацыях іншых аматараў айчынай гісторыі, расклаў сістэмна і ў "чытабельнай" форме. Выдавецтва "Харвест" дакладна ўгадала грамадскую патрэбу: кнігі (маю на ўвазе і папярэдняю - "Тайны беларускай гісторыі") карыстаюцца попытам, ужо разыходзяцца трэцім выпускам, можна меркаваць, не апошнім. Але!

Паважаны чытач і сам аўтар смелых артыкулаў у "Народнай Волі" па надзённых грамадскіх пытаннях М. Канаховіч, адзначаючы важнасць кнігі В. Дзяружынскага, папракае яго, што напісаны на расійскай мове, а не на сваёй беларускай. Але, уважліва пазнаёміўшыся са зместам напісанага, можна і такое падумаць: раптам ды яна для аўтара і не "свая"? І, магчыма, творы гэтыя прызначаны не для беларусаў, а для расійцаў? Ці іншых іншаземцаў, якіх цікавіць трагедыянасць існавання нашага краю. Бо, мяркую, скардзіцца самім сабе, як, хто і калі нас абражаў - занятак хутчэй для няўпэўненага ў сабе слабасільнага падлетка. Ці пэўнага шталту мазахізм. Ну не патрэба ж дарослага, узмажнелага ў змаганні чалавека, народа, у якога ўжо і гімн створаны адпаведнага характару: мы выйдзем шчыльнымі радамі і дамо адпор сваім крыўдзіцелям!

Ды варта паразважаць пра іншае. Бясспрэчна заслугоўвае ўсякай павагі тое, што аўтар, Вадзім Дзяружынскі, перажываючы за сваю Радзіму, рупіцца аб стварэнні яе сапраўднай гісторыі. З пункту гледжання карэннага жыхара і патрыёта гэтай зямлі, зразумела, бо ў іншаземцаў вельмі нават могуць быць і меркаванні адрозныя. Нават называць нас могуць па-іншаму, чым мы сябе самі. А мы хіба не гэтак часта па-іншаму называем? Прыкладам. Тую ж Германію той-сёй са спадарства ці не называе нейкай Нямецкай, бо так, маўляў, нехта раней называў, не заўважаючы, што ў гэтым ёсць элемент грэблівасці, непавагі. Ці Венгрыю - нейкай няўцямянай Вугоршчынай. А самі ж абурваюцца, калі расійцы называюць нашу краіну звычайна Беларускай. Ці трэба ўжо, згодна імператару аўтара кнігі, - увогуле "Літва"? А тым часам сам жа настойвае, каб нас называлі "беларусы", а не "белорусы", няхай і па-расійску.

І ён жа сцвярджае: што ніякіх "беларусаў" і не было, а толькі "літвіны", "беларусаў

жа ў 1840 годзе стварыў як этнагэрмін расійскай імператар. Праўда сп. Дзяружынскі, дадай абвясціць, што яшчэ раней, у 1796 годзе, імператрыца расійска-кая Кацярына Другая ўказам назначыла наш край Беларускай. А насельніцтва - адпаведна "белорусамі".

Спасылаючыся пры гэтым на такую крыніцу, як п'еса Алеся Петрашкевіча, дзе і прыводзіцца "вытрымка" з таго ўказу, "літаратурнага апрацаванага".

Усё? І ўбок. Ва ўтыль доследы навукоўцаў і пра назву "Русь", і пра тое, чаму Русь Полацкую і прылеглыя да яе воласці называлі "Белай"?

І тое, само сабой, чым жыло і як называла сваю краіну тамтэйшае насельніцтва, пакуль у трынаццатым стагоддзі н.э. на зямлі вакол Наваградка (?) не з'явіліся рознаплемённыя эмігранты і не здолелі, неяк жа паяднаўшыся, стварыць ажно Вялікае Княства Літоўскае.

Але тое не атрымаецца. Бо да ўказанага аўтарам часу ўжо дастаткова многа назапсілася разнастайных пісьмовых сведчанняў аб жыццедзейнасці і крывічэў і радзімічэў, і паліян, і іншых раней аседлых у гэтых мясцінах роднасных і не вельмі плямёнаў, пераплаўленых няміласэрным да слабейшага часам у этнапалітычную суполку "Русь". А ў Полацкім княстве ці не з часу Усяслава-Чарадзея яшчэ і "белую", незалежную.. спярша ад Кіева.

Пра этнапалітычны адметнасці тэрміна "белая" ёсць некалькі меркаванняў. Нельга цалкам адкідаць і магчымага ўплыў на ўзнікненне і трывалае замацаванне этнаназва "Беларусь", акрамя пазначэння той часткі Старажытнай Русі, што спачатку дамаглася пэўнай незалежнасці ад Кіева як метраполіі, а пасля пазбегла захопу ордэма Чынгізіхана, яшчэ адной акалічнасці: назва не здавалася карэнным насельнікам адчужанай. Пра тое, што ў мовах індаеўрапейскай групы, у тым ліку нашай, здавён існуюць два блізкія па гучанні, але розныя па сэнсу словы "рус" і "рос", даследчыкамі адзначалася. Згадайма, што першае ў якасці карань ўваходзіць у словы са значэннем "вясковыя грубыяны", "ваўнічыя", "краважэрныя", "рудыя", тады як "рос" - карань у словах "нізіна", "мокрае месца", ну і адсуль вытворныя - "нізінныя", "панізнікі", "балотныя людзі", словам. Ці ж гэта не пра нас? Што адзначылі маскоўцы, дарэчы, упершыню патрапіўшы ў наш край, прыкладам. У гэтым можна пераканацца, чытаючы кнігу трэцюю рамана Канстанціна Сіманова "Жывыя і мёртвыя". У нас здавён ужываюцца і вытворныя ад гэтага караня прозвішчы: Рося, Расяны, Росін, Росіна... У Сярэдневечча і маскавіцкіх дзяржаўных пісараў былыялі (атажамліваючы) гэтыя "рус" і "рос", нават калі складалі самую важную дакументы. Прыкладам: "Разряд без мест царя і великого князя Фёдора Алексеевича всея Великия и Малыя и Белья Роси самодержца лета 7190". Ці: "Книга записная царства царей

государей и великих князей Ивана Алексеевича и Петра Алексеевича всей Великия и Малыя и Белья Роси самодержцев лета 7191".

Пазначым пакуль гэтак "Рось" для разумення, чаму нашым продкам не патрабаваўся высылкаў прымерыць слова "рос" (а з ім і "рус") для самавызначэння: сапраўды ж "панізнікі". А яшчэ адна акалічнасць, наступная, ужо звязана з верай нашых прашчураў дахрысціянскіх часоў у Бялуна, Белага бога святла і спагядлівасці, які дапамагае бедным і тым, хто трапіў у бяду. Беларускі этналінгвіст У.І. Коваль адзначае, што ці не першы гэтую акалічнасць грунтоўна даследаваў знакаміты расійскі этнограф і фалькларыст А.М. Афанасьев. Ён запісаў і народнае паданне пра Бялуна, і ў датак адпаведны нават беларускі прыказкі: "Цёмна ў лесе без Бялуна" і "Ён пасябрыўся з Белуном" - гэта значыць яму пашанцавала, у яго ўдача.

Маскоўцы (рускі) таксама ведалі гэтага бога, але якасці яму прыпісвалі супрацьлеглыя. Спашлемся на аднаго з першых гісторыкаў-энцыклапедыстаў Расіі В.Н. Тацішчава, які ў сваёй працы "Лексикон российский исторический..." пазначыў: "Бел. бог у славян вандалов во идолопоклонничестве. Злы бог или диавол".

З Бялуном лёгка ўявіць, што і назва "беларусін (росін)" нашымі продкамі магла ўспрымацца як "панізнік (чалавек) Бялуна". І пачала выплываць яна значна раней, чым калі літы (віны), гэтыя розныяплемённыя беканы, ратуючыся пасля паўстання ад расправы германцаў, паправіліся ў Полацкае княства на жыхарства ў якасці ахоўнікаў памежжа з боку Прусіі і Польшчы. А чым скончылася - вядома з летапісных крыніц. Каму цікава, раю прачытаць выдатнае сучаснае даследаванне Здзіслава Січыка "Утроп літвы", выдадзенае асобнай кнігай. А пра ўзнікненне Беларусі-найноўшае даследаванне А. Белага "Хроніка Беларуй Русі" Мн. "Энцыклапедыкс", 2000). Пра тое ж, што Полацкая зямля (а гэта і Меншчына, і Магілёўшчына, і Віцебшчына) ніколі Літвой не называлася, дакументальных доказаў захавалася няма. І людзі самі сябе называлі там (русінамі, а пазней беларусінамі, пачытайма хача б Васіля Цяпінскага ці паэта Саламона Рысінскага. А то і Францішка Скарыну. Ужо і невядома, праўда як да таго ставіцца, калі наш аўтар у кнізе "Забытая Беларусь" адважыўся напісаць: гэты знакаміты палачанін у Падуанскім універсітэце "назваў сябе "літвінам з Полацка"!

Навошта ж гэтак, калі захавалася дакумент на лацінскай мове і ў перакладах, а менавіта Пратакол Падуанскай епіскапскай курыі ад 9.11.1612 г., дзе запісана, што тады адбыўся "асобы экзамен у галіне медыцыны годнага мужа пана магістра Францыска, сына няляжыка Лукі Скарыны з Полацка, русіна...")!

Полацк з Віцебскам і ў

часы палітычнага росквіту ВКЛ захоўвалі сваю аўтанамічнасць, у няпростым змаганні адстаяўшы права на ўласны Статут.

Што да афіцыйнай назвы нашага краю Беларуссю, то не расійская імператрыца Кацярына Другая яе павітуха. Намнога раней гэта адбылося. Ужо не кажучы, што ў справе такой не след пасылка на мастацкі літаратурны твор, чый бы то ні было. А то ж вось такой мода пайшла з Захаду - пісаць мастацкія фэнтэзі, аўтары ствараюць "сваю", начыста прыдуманую ці перакручаную гісторыю. Кацярыну ж Другую дык і ўвогуле можна было б успомніць добрым словам. Не за тое, само сабой, што разам з каралём Прусіі і імперскай Аўстрыяй падзялілі Рэч Паспалітую (гэтаму якраз і паспрыяла "літвінская" шляхта, якая ў своекарысных мэтах прагнула стаць палякамі), а за тое, што ў каламуці, што пачалася пасля Люблінскай уніі, выдзеліла нас у асобны край - "Белоруссію", ведаючы, што так яго пазначыў у сваім тытуле яшчэ цар Аляксей Міхайлавіч. Так яно потым і пайшло, пакуль пасля паўстання 1863 года і дзейнасці Кастуся Каліноўскага наступнікі ўжо імператрыцы не перайначылі нас у "Северо-западный край".

На назву ж "Літва" нашы продкі не прэтэндавалі. Значыць, ужо цвёрда сваёй уласнай трымаліся. А вось жмудзіны - гэта так. За яе пазмагаліся. На чале з князем і біскупам Гедройцем усе ксяндзы і школьныя настаўнікі Жэмайціі з Аўкштайціі за гэтую справу ўзяліся. І яшчэ ў 1547 годзе здолелі выдаць "Простыя словы Катэхізіса" на літоўскай (зразумела, у асноўным жэмайцкай) мове. А ў залаты дадатак - і Азбуку на той жа, сваёй мове! Бо плямёны трэба ж было паяднаць роднасных, і лепшай этнічнай шчэпкой для гэтага з'яўлялася агульная назва "Літва".

Нашым жа нацыянальным паролем стала слова, якое прамаўлялі касінеры Каліноўскага, каб адрозніць сваіх ад чужынца: "Беларусь"!

Працэс развіваўся вельмі марудна, але не заціхаў, пакуль ужо ў канцы 19 стагоддзя ў Пецярбурзе маладыя выхадцы з нашага краю, у аснове студэнты, не здолелі стварыць моцныя грамадска-асветніцкі асяродак. А яшчэ адна больш радыкальная настроеная група - народавольніцкай палітычнай арыентацыі і ў 1881 годзе выпусціла надрукаваную на гектографе адозву. Адозва мела адметную для нас назву: "Да беларускай моладзі". Беларускай! У 1884 годзе яшчэ адну лёсавызначальную для нашых суайчыннікаў адозvu: "Послание к землякам-беларусам". Беларусам!

Нарэшце ўспомнім добрым ціхім словам слаўнага Францішка Багушэвіча і яго неацэнную кніжачку вершаў - "Дудка беларуская". 1891 год. Дадамо невялічкую цытату з яго знакавай прадмовы, заклік з якой стаў эпіграфам газеты "Наша слова": "...где же цяпер Беларусь? Яна ад Вільні да

Мозыра, ад Віцебска за малым да Чарнігава, і дзе Гродна, Менск, Магілёў..."

...Каб у знакавую рэвалюцыю 1917 года падзеі не перакінуліся ў гарады і вёскі нашага краю, і абраныя дэпутаты, з'ехаўшыся ў Менск, не абвясцілі аб стварэнні сваёй нацыянальнай дзяржавы, якую маглі тады назваць, як сэрца падказвала, воля суайчыннікаў да паяднання. І пастанавілі:

- Абвясчаецца Беларускай Народнай Рэспубліка!

- Беларускай!
Ужо не ўяўляю, як успрымецца такі напамін сп. Дзяружынскім і яго аднадумцамі. Шчырыя як быццам патрыёты, але патрыёты чаго? Мрояў?

То давайце цяпер створым сюэт невялічкага фэнтэзі, паважаны чытачы. Уявім сабе, што наш аўтар працуе аднойчы прэзідэнтам краіны. Не. Увогуле яе дыктатарам ажно: што ні пажадае - усё для яго робяць на злом галавы. Ну. Зразумела. Першым чынам выдае ўказ: краіну называць Літвой. Народ адпаведна - літвінамі. І што ў выніку?

Чыноўнікі, зразумела ж, назавуцца як начальныя заўгодна, абы ад карыта не адагнаў. Народ? Народ можна застрашыць, метады вядомыя. Называцца па-новаму? А няхай. Хоць мы і ранейшую саманазву не паспелі цвёрда засвоіць, але ж калі загадана... Ат, няхай. Абы вайны не было ды хоць кавалак хлеба начальства пакінула, каб чарку занюхаць.

А далей? Літвінская мова? А дзе ўзяць? Перайменаванне ў часы Вялікага Княства ў Статуце дзяржаўнай абвешчана? Зробім. А вось дзе мозг нацыі, інтэлігенцыя - каб літвіны? Ніхто ж сам так не называў, пачынаючы з Багушэвіча, ды і раней! Ні Янка Купала, ні Якуб Колас, пазней ні Васіль Быкаў, ні Ніл Гілевіч, ні Рыгор Барадулін, ні Уладзімір Някляеў, ні іншыя з эліты. Дык тады хіба апорай літвінству каго са Смалявіч? Ёсцэка там упарты муж. Ну, і само сабой, апора асноўная - Сам, спадар, значыць, Дзяружынскі? Праўда, піша па-руску. Дык укажам перайменаваць і яе ў "літвінскую".

А напачатку вось каго перайменаваць ў "літвіна" - Скарыну! Ну і што, калі падтасоўка? А калі для вялікай справы? І рэфэрэндум адпаведны для падмацавання можна правесці. Могуць не так прагалашаваць, ціхія, але бывае і ўпартыя? А вынік выбару залежыць ад тых, хто галасы лічыць.

Значыць, зноў падтасоўка? Ну, такім спосабам можна любы працэнт намаляваць. Толькі ж чым урэшце падобныя занятыі заканчваецца гісторыя даўно, даўно ведае. Стоп, фэнтэзі! Перазагрузка? Ужо гэта Гісторыя! Мінулае. А і яно далікатнасці патрабуе. А то ж вось нехта з мудрых што сказаў: паспрабуй толькі стрэліць у Гісторыю з пісталета, дык яна як гахне ў адказ, з гарматы!

Эрнест Ялугін,
пісьменнік.

Падарожжа ў беларускае Габрава - Аўцюкі

Калі хтосьці мне скажа, што сусветнай сталіцай смеху лічыцца горад Габрава ў далёкай Балгарыі, то я адразу запярэчу: ёсць і на нашай Радзіме, у Беларусі такое мястэчка. Ды яшчэ хачу падкрэсліць, што збіраюцца сюды аматары гумару ўжо сёмы раз. Тут і ёсць тое месца, дзе можна ўбачыць як смяюцца сапраўдныя беларусы. Быць гасцем сёлетняга Усебеларускага фестывалю народнага гумару, які на Гомельшчыне, а дакладней, у Калінкавіцкім раёне, у вёсках Малыя і Вялікія Аўцюкі пашчасціла і аўтару гэтага рэпартажу. Як пішуць у казках: і я там быў, мёд-гарэлку піў, па барадзе цякло і ў рот патрапіла. І ў гэтым выказванні ёсць праўда, "горка-вясёлая" праўда, якую адчулі сотні людзей як з Беларусі, так і з замежжа. Але хочацца пачаць па-парадку.

Прыехаўшы ў Калінкавічы цягніком "Гродна-Гомель", я і мае калегі па гумарыстычнай кухні са Шчучынскага раёна (Галіна Бяляўская і яе сын Аляксандр) пераселі на аўтобус "Нароўля-Гомель" што праз Малыя Аўцюкі. У кіроўца аўтобуса я яшчэ раз удкладніў:

- Мы правільна накіроўваемся? У Малых Аўцюках сёння будзе свята?

- А я адкуль ведаю, - адказвае кіроўца, - я ж не мэр.

Ну хіба ж гэта не жывы анекдот? Я тады і сам ўжо здагадаўся: туды, бясспрэчна, туды... Упэўніцца ў тым, што мы ўжо ў Аўцюках давалося хутка. У пачатку Малых Аўцюкоў на полі ў якасці манумента стаў трактар, вымаляваны ў розныя колеры, на прычэпе якога ўладкаваўся таксама прыгожа афарбаваны збан малака вышыняй з 6 метраў. Ну хіба гэта не дзіўнае тварэнне ўжо нават і самога СПК "Дружба-Аўцюкі"? Далей, ля дарогі - штучнае возера, каля якога ўвільна працавалі аўцюкоўцы, падсыпалі, вымталі, устанаўлівалі плыт з фігуркамі Каласкі і Калінкі...

Адразу ўзнікае пытанне: што гэта за асобы? Адказваю. У Аўцюках ёсць усяго

толькі два сапраўдныя імені: мужчын тут клічуць Каласкамі, а жанчын - Калінкамі. Дарэчы, на мінулым фестывалі было адкрыццё помніка гэтым жа асобам.

І тут ізноў заўважаецца нібы аўцюкоўскі жарт, парадокс: Малыя Аўцюкі большыя за Вялікія ў 100 двароў. Але і ў гэтым ёсць свой адказ, які мне распавялі жыхары гэтага незвычайнага паселішча. Даўным-даўно жылі два браты, якія трапілі на катаргу ў Сібір. Потым яны збеглі, уцяклі адтуль і дабраліся ў беларускія мясціны. Адзін быў старэйшы, другі - малодшы. Малодшы застаўся ў адным месцы, дзе былі балота і багна, і празвалі яго Малы Ацюк. А старэйшы

пайшоў за поле, за пыр і назваў - Вялікі Ацюк. Гэтых братоў назвалі Ацюкамі па прычыне іх збегу, уцёку з катаргі, назва якая пасля трансфармавалася: уцёк-ацюк-аўцюк. Вялікія Аўцюкі знаходзяцца за балотам, у лесе, а Малыя - гэта цэнтр Аўцюкоўшчыны, бо тут і чыгунка, і аўтобусы. Народ тут і застаецца. І па-гэтаму Малыя большыя за Вялікія.

Але бліжэй да ўрачыстасці. Напэўна, ні адзін з аўцюкоўцаў не сядзеў склаўшы рукі: усе ўвільна ля сваіх падворкаў, фарбавалі агароджы, фасады хат, вымталі двор. Вядома, у іх сёння свята! Між іншым, у гэты час на сцэнічнай пляцоўцы праходзілі трэнерачныя выступленні. Народ пачаў збірацца. Здавалася, што вось-вось узнікне той напружаны момант: на верталёце спусціцца арганізатар Усебеларускага фестывалю народнага гумару "Аўцюкі", пад сёлетняй назвай "Не жыццё - адны спакусы", са сваімі кале-

гамі - членамі журы і аргкамітэту (так было ў мінулы раз). У небе нічога так і не заўважана. На гэты раз іх візіт сюды адбыўся на шыкарных аўтамабілях, з якіх выйшлі галоўныя прадстаўнікі - Міністр культуры Рэспублікі Беларусь Павел Латушка, арганізатар, "хрышчоны бацька" фестывалю, Ганаровы грамадзянін Калінкавіцкага раёна, галоўны рэдактар часопіса "Вясёлка", старшыня праўлення Беларускага дзіцячага фонду Уладзімір Ліпскі, намеснік галоўнага рэдактара "Вясёлкі" Анастасія Радзівіч, народны артыст Беларусі Міхаіл Дрынеўскі, заслужаны артыст Беларусі, майстар пароды і гумару Уладзімір Радзівілаў, карэспандэнт

газеты "Советская Белоруссия", мастак Алег Карповіч, пісьменнік, старшыня секцыі гумару Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікола Шабоўіч, кандыдат гістарычных навук, маста-

цкі кіраўнік фестывалю Пётр Гуд, першы намеснік начальніка Упраўлення культуры Гомельскага аблвыканкаму Вольга Антоненка, галоўны рэдактар газеты "Калінкавіцкія навіны" Іван Гарыст, метадыст установы адукацыі "Інстытут культуры Беларусі" Вольга Баско, дырэктар установы "Гомельскі абласны цэнтр народнай творчасці" Мікалай Шамшэня, начальнік упраўлення ўстаноў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры Беларусі Вадзім Шчэрбіч. І тут, шанюны У. Ліпскі не вытрымаў і кінуўся ў танец з першай натрапіўшайся аўцюкоўкай.

І зноў напружаны момант стварылі вядоўцы ўрачыстасці. Народ чакаў невядомага і дзіўнага. На "лімузіне" - запарожцы прыехалі старшыні сельскіх саветаў Вялікіх Аўцюкоў Пётр Гаркуша і Малыя Аўцюкоў - Мікалай Змушка. Як і абяцалася на мінулым фестывалі пра адкрыццё Музея гумару "Сядзіба Каласкі і Калінкі", то цяпер гэтае абяцанне здзейснілася. Права на адкрыццё яго далі двум старшым сельсаветаў. І тут зноў падышлі з жартам, нетрадыцыйна. Замест чырвонай стужкі і нажніц, адкрывальнікам прыйшлося разразаць бензапіламі бярвяно з двух канцоў адпаведна. А замест чорнага ката, у вароты пусцілі чорную курыцу. Жарты, як бачна, тут на кожным кроку. А што казаць ужо пра сам музей, у якім

ад убачанага няхоцучы зарагочаш да болю ў жываце і пашчэнках. Тут і "крывыя" лютэрыкі, і розныя прылады працы, якія прымяняюцца ў зусім іншым выкарыстанні, тут і народныя ўбранні, розныя гумарыстычныя кнігі, парады, зычэнні, і падвешаная пад столь павозка з запражэнай свінёй і іншае, што не пакідала ў гасцей фестывалю і наведвальнікаў быць неабякавым да смеху.

Пасля гэтых цырымоній уся дэлегацыя гумарыстаў, журы і госці фестывалю, творчыя калектывы ўсіх абласцей, у тым ліку і Гарадзенскай пачалі "швэндацца" па вёсцы і вызначыць лепшы падворак, найбольш гаспадарлівы сем'і, самую адмысловую кухарку. Але, каб прайсці праз вёску, была арганізавана своеасаблівая аўцюкоўская мытня, праз якую можна было прайсці толькі двума шляхамі: расказаць з дзесятак беларускіх народных жартаў ці плаціць пэўную суму. Да падворкавага конкурсу патрабавалася прадставіць усе даброты, якім славіцца той ці іншы падворак, у якім прымаля ўдзел каля двух дзесяткаў. Каласкі і Калінкі на платах, на сталах дэманстравалі розныя самавырабы з саломкі, выцінанкі, прылады працы, нават гаспадарскую жыўнасць, якую паказвалі ў незвычайных апаратах. Пры гэтым, кожная сямя накрывала на падворку стол, якім славіцца беларуская кухня (дранікі, аладкі, катлеты, каўбасы "пальцам пхання", кумпякі, скваркі, кашы, юшкі, крупнікі, бульба і іншыя прысмакі). Ды традыцыйным на сталае вясцоўца - гаспадары стала самаробная аўцюкоўская гарэлка, якую не параўнаеш ні з якой іншай, ды і назва ў яе своеасаблівая - касарылаўка. Трэба зазначыць, што па просьбе аўцюкоўцаў Ліпскі даў назву мясцовай гарэлкі і наклеіў - "Рагатуха. АўціЛіпская" і дадаў "Памятку для тых, хто пры памяці:

"Ужывай гарэлку ў меру, не трапляй на вочы мэру. Калі збярэшся з духам - налягай на Рагатуху. П'еш - не кайся, напіўся - не пахмяляйся! Падробкі на бульбулятар №1 караюцца аўцюкоўскім венікам."

Ды ўсё гэта не затойваючыся ад супрацоўнікаў МУС праходзіла ў адкрытым

відзе. Ацаніўшы прадстаўленныя каштоўнасці, якія прайшлі праз праверку і дэгустацыю Міністра культуры Паўла Латушкі, арганізатара фестывалю Уладзіміра Ліпскага і яго калег, вызначыліся пераможцы гэтага конкурсу. Безумоўна, каштаваў усё гэта любы ахвотны. Вынікі былі падведзены адразу ў прысутнасці вясцоўцаў. Лепшых гаспадароў ўзнагародзілі курамі, парасятамі, цялём, збожжам, сенам, пыласосам і тэлевізарам. Зазначу, што ў 1995 годзе на адкрыцці Першага фестывалю, шанюнаму Ліпскаму быў уручаны вараны конь, якога ён перадаў быў мясцовай школе. І цяпер з гумарам аўцюкоўцы просяць ад яго і трактар. Ды да ўсяго гэтага мерапрыемства былі прымацаваны выступленні мясцовых артыстаў з гумарыстычным выкананнем частушак, песень і танцаў да ўпаду, якія працягваліся да апоўначы са святоточным салютам.

На другі дзень свята перанеслася ў Калінкавічы, што за 15 кіламетраў ад Аўцюкоў. Нягледзячы на спякотнае надвор'е, аматараў беларускага гумару сабралася багата. Пры тым, што тут на плошчы кірмашы гумару можна было набыць літаральна ўсё: ад дэкаратыўных вырабаў народных рамёстваў і да хатняй жывёлы. А прысмакаў - дык не апісаць! Дзейнічалі розныя атракцыёны (аўцюкоўскі цір, футбольны матч паміж Каласкамі і Калінкамі з Аўцюкоў, аўцюкоўскі запарк), выстаўкі гумарыстычных палос раённых газет, печанай скульптуры, мастакоў-гумарыстаў і шаржыстаў і іншае. Але большы настрой прынесла афіцыйнае адкрыццё VII Рэспубліканскага фестывалю гумару "Аўцюкі". На Цэнтральнай плошчы прайшлі конкурсныя выступленні як сярод тутэйшых, так і гасцей - гумарыстаў з Расіі і Украіны. Удзельнікі пасапборнічалі ў намінацыях: тэатр мініяцюр, прыпеўкі, жарты і

анекдоты, песні. Прыемнае ўражанне мне, як гарадзенцу пакінулі народны ансамбль народнай песні "Жыгніца" Ашмянскага раёна, тэатр эстрадных мініяцюр "Суперстар" Свіслацкага раёна, тэатр мініяцюр "Анфас" Гарадзенскага раёна і незалежны тэатр двух актараў з Верцялішак гэтага ж раёна. Усё гэта ацэньвала тое ж кампетэнтнае журы ў тым жа складзе, якое хапалася за жываты і закрывала раты ад нястрыманага смеху, а пераможцы таксама былі ўзнагароджаны падарункамі. А ў завяршэнне па традыцыі асвяціў плошчу святоточны начны феерверк і дыска-тэка да раніцы. А каб мець доўгае ўражанне ад свята, можна было набыць чарговую кнігу аўцюкоўскіх жартаў У. Ліпскага "Рагатуха".

Здавалася, што ў гэтыя два дні ўсе дарогі сыходзіліся ў Калінкавіцкі раён, а дакладней, у цэнтр беларускага Габрава - Аўцюкі, што на Палессі, што знаходзіцца непдалёку ад старажытнага паселішча першабытных людзей у Юравічах. З тых, напэўна, часоў мясцовыя жыхары ўмеюць і гараваць, і жартаваць. А дзякуючы яшчэ і таму, што нягледзячы на беды, якія прывяла ў свой час на Гомельшчыну Чарнобыльская навала, тут жыве працавіты, гасцінны, жыццярэдны народ, пры тым, здольны на жарты і смех. А смех, як вядома, з'яўляецца лекам, прадаўжальнікам жыцця і маладзіком здароўя. І мы, беларусы, цяпер ведаем дзе можна назапасіцца даўгалечнем. Так што, гайда ў гэтую беларускую вёсачку, а ўжо жыхары яе гарантуюць што гэты прыезд не забудзецца аніколі, бо пакіне самыя што ні ёсць вясёлыя ўспаміны на ўсё жыццё.

*Алесь Хітрун,
супрацоўнік літаратурнага
аддзела Лідскага
гістарычна-мастацкага
музея, кіраўнік
літаб'яднання "Суквецце"
пры "Лідскай газеце".*

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Вінцук Вячорка, Юрась Каласоўскі, Юля Карчагіна, Леакадзія Мілаш, Максім Новік, Язэп Палубятка, Алесь Петрашкевіч, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.
<http://nashaslova.mns.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbn-mova.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 6.08.2012 г. у 10.00. Замова № 1516.
Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес. - 3850 руб., 3 мес. - 11550 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдана Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для поштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslova@tut.by